МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення в Україні

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ФМД-22-1 групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
освітня програма «Управління фінансовою та страховою діяльністю»

_____ Родзін Діана Олегівна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Вергелюк Юлія Юріївна, к.е.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми _____ Чуницька Ірина Іванівна, д.е.н., професор
(підпис)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансових ринків та технологій
протокол від «15» 01 2024 № 9

Завідувач кафедри _____ Береславська Олена Іванівна, д.е.н., професор

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 9 18.01.2024 р. Бережковська В.С.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту
(до захисту, на доопрацювання) 15.01.2024 (підпис)
(дата)

Результат захисту 5 01.02.2024
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Людмила Бреславська
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
(підпис) Олена Бережковська
(ініціали, прізвище)
(підпис) Ірина Чуприна
(ініціали, прізвище)
(підпис) Юлія Верещак
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50			
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	93		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 48 **балів.**

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
93	A	5	01.02.24	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій
Кафедра фінансових ринків та технологій
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітня програма «Управління фінансовою та страховою діяльністю»

Затверджую
Завідувач кафедри фінансових ринків
та технологій
_____Юлія КОВАЛЕНКО
«_15_» листопада 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)
здобувачу вищої освіти

Родзін Діана Олегівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту)

Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення в Україні

Затверджена наказом ректора від 15.11.2022 р. № 1208

2. Строк здачі закінченої роботи 31.10.2023 р.

3. Мета роботи вивчення основ фінансової безпеки, дослідження її теоретичних та методологічних аспектів, а також розроблення пропозицій щодо створення ефективного механізму для її підтримки в Україні.

Об'єкт дослідження економічні відносини, які формуються у контексті забезпечення фінансової безпеки держави.

Предмет дослідження теоретичні основи, методичні та практичні засади забезпечення фінансової безпеки країни, а також включаючи її ключові особливості, сучасні тенденції, виклики та стратегії зміцнення.

Орієнтована база дослідження праці вітчизняних та іноземних вчених, законодавчі та нормативно-правові акти, а також аналітичні матеріали, опубліковані в наукових журналах та спеціалізованих виданнях, статистичні дані Міністерства фінансів України, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Держстату.

4. Вихідні дані до роботи нормативно-правова база, фінансова звітність НБ
МФУ, дані Держстату, періодична фахова та науково-методична літератур
5. Перелік графічного матеріалу 11 таблиць, 20 рисунків, 9 додатків.
6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік пита
кожним розділом) Розділ 1. Теоретичні аспекти забезпечення фінансової бе
держави; 1.1. Сутність, значення та складові фінансової безпеки держави
Фактори, що впливають на фінансову безпеку держави; Розділ 2. Аналіз
фінансової безпеки України; 2.1. Оцінка показників, що характеризують р
фінансової безпеки України; 2.2. Ризики погіршення фінансової бе
України; Розділ 3. Шляхи зміцнення фінансової безпеки в Україні.
7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактичн
1.	2.	3.	4.
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	29.09.2023 р.	29.09.2023 р
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку керівнику	31.10.2023 р.	31.10.2023 р
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	11-22.12.2023 р.	11-22.12.202
4	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	26-29.12.2023 р.	26-29.12.202
5	Рецензування кваліфікаційної роботи	02-09.01.2024 р.	02-09.01.202
6	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	01.11.2023 р.- 04.12.2023 р.	01.11.2023р 04.12.2023 р
7	ЗАХИСТ	01-02.02.2024 р.	01-02.02.202

8. Дата видачі завдання «15» 11 2022

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту) _____ (підпис) Вергелюк Ю.К (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ (підпис) Чуницька І.І. (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Родзін Д.О. (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення в Україні

Назва випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

Мета роботи полягає в вивченні основ фінансової безпеки, дослідженні її теоретичних та методологічних аспектів, а також розроблення пропозицій щодо створення ефективного механізму для її підтримки в Україні.

Завданнями роботи є вивчення основ фінансової безпеки та опис її структурних елементів; аналіз принципів та характеристик процесу створення механізму підтримки фінансової безпеки на державному рівні; проведення аналітичного огляду методологічних підходів до оцінки фінансової безпеки, а також вивчення її показників; оцінювання поточного стану фінансової безпеки, з акцентом на її індивідуальні компоненти; дослідження ризиків та загроз, які можуть погіршувати стан фінансової безпеки; розробка основних напрямків посилення фінансової безпеки в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні основи, методичні та практичні засади забезпечення фінансової безпеки країни, а також включаючи її ключові особливості, сучасні тенденції, виклики та стратегії зміцнення.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, які формуються у контексті забезпечення фінансової безпеки держави.

Базою дослідження виступають праці вітчизняних та іноземних вчених, інформація від державних статистичних органів, законодавчі та нормативно-правові акти з питань економічного регулювання, звітні та статистичні дані обраного підприємства, а також аналітичні матеріали, опубліковані в наукових журналах та спеціалізованих виданнях. Також були використані статистичні дані Міністерства фінансів України, НБУ, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Державної служби статистики України.

За результатами дослідження сформульовані практичні рекомендації для поліпшення управлінських, регуляторних та законодавчих ініціатив, що спрямовані на забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи країни в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів.

Одержані результати можуть бути використані для формулювання ефективних стратегій фінансової безпеки в Україні, розробки законодавчих актів та політичних рішень, а також для підвищення фінансової грамотності громадян та покращення управління фінансовим сектором.

Кваліфікаційна робота містить 91 сторінку, 11 таблиць, 20 рисунків, список використаних джерел із 72 найменувань, 9 додатків.

Ключові слова: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека, державний борг, економічна безпека, економічна стабільність, національна безпека, стійкість фінансової системи, фінансова безпека, фінансова система, фінансовий ризик, фінансові загрози.

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2022-2023 рр.

Рік захисту роботи: 2024 р.

SUMMARY

Financial security of the state and ways to strengthening it in Ukraine

Name of the final qualification (diploma) work

The purpose of the work is to study the basics of financial security, its theoretical and methodological aspects, as well as to develop proposals for the creation of an effective mechanism for its support in Ukraine.

The tasks of the work are the study of the basics of financial security and the description of its structural elements; analysis of the principles and characteristics of the process of creating a mechanism for supporting financial security at the state level; conducting an analytical review of methodological approaches to assessing financial security, as well as studying its indicators; assessment of the current state of financial security, with an emphasis on its individual components; study of risks and threats that may worsen the state of financial security; development of the main areas of strengthening financial security in Ukraine.

The subject of the study is the theoretical foundations, methodological and practical principles of ensuring the financial security of the country, as well as including its key features, modern trends, challenges and strengthening strategies.

The object of the study is economic relations that are formed in the context of ensuring the financial security of the state.

The research is based on the works of domestic and foreign scientists, information from state statistical bodies, legislative and regulatory acts on economic regulation, reporting and statistical data of the selected enterprise, as well as analytical materials published in scientific journals and specialized publications. Statistical data from the Ministry of Finance of Ukraine, the National Bank of Ukraine, the National Securities and Stock Market Commission, and the State Statistics Service of Ukraine were also used.

Based on the results of the study, practical recommendations were formulated for the improvement of management, regulatory and legislative initiatives aimed at ensuring the strength and stability of the country's financial system in the face of external and internal challenges.

The obtained results can be used to formulate effective financial security strategies in Ukraine, to develop legislative acts and political decisions, as well as to increase the financial literacy of citizens and improve the management of the financial sector.

The qualification work contains 91 pages, 11 tables, 20 figures, a list of used sources with 72 names, 9 appendices.

Keywords: banking security, security of the non-banking financial sector, debt security, budget security, currency security, monetary security, public debt, economic security, economic stability, national security, stability of the financial system, financial security, financial system, financial risk, financial threats.

Year of qualification work: 2022-2023.

Year of job protection: 2024

ЗМІСТ

ВСТУП 10

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 13

1.1. Сутність, значення та складові фінансової безпеки держави 13

1.2. Фактори, що впливають на фінансову безпеку держави 28

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 32

2.1. Оцінка показників, що характеризують рівень фінансової безпеки України 32

2.2. Ризики погіршення фінансової безпеки України 50

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ 61

ВИСНОВКИ 67

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 69

ДОДАТКИ 78

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

EMBI – Emerging Markets Bond Index;

ВВП – Валовий внутрішній продукт;

ВРП – Валовий регіональний продукт;

ЗУ – Закон України;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

МФУ – Міністерство фінансів України;

НБУ – Національний банк України;

ОВДП – Облігації внутрішніх державних позик;

ППІ – Прямі іноземні інвестиції.

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансова безпека держави є ключовим чинником, який впливає на стабільність та розвиток країни. В умовах глобалізації економіки та зростаючої міжнародної невизначеності, забезпечення фінансової безпеки набуває особливого значення. Для України, країни, що переживає ряд економічних та політичних викликів, включаючи воєнний конфлікт, пандемічні кризи та економічну нестабільність, питання фінансової безпеки є особливо актуальним.

На сьогоднішній день Україна зіткнулася з необхідністю реформування фінансової системи, пошуку ефективних шляхів зміцнення фінансової стабільності та адаптації до швидкозмінних глобальних умов. Дослідження фінансової безпеки України, визначення її ключових вразливостей та розробка ефективних стратегій її зміцнення є не тільки актуальним, але й необхідним для забезпечення довгострокової стабільності країни.

Дана робота спрямована на аналіз сучасного стану фінансової безпеки в Україні, виявлення основних викликів та загроз, а також розробку комплексних рекомендацій щодо зміцнення фінансової безпеки держави. Результати дослідження можуть бути корисними для формування ефективної фінансової політики на державному рівні та сприятимуть підвищенню фінансової стабільності та стійкості України в умовах сучасних викликів

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Теоретичні та методологічні засади фінансової безпеки були детально висвітлені у роботах таких відомих науковців, як А.Б. Миколайчук, А.П. Іванчук, З.С. Варналій, І.М. Комарницький, Л.В. Шевченко, М.А. Коваленко, М.М. Єрмошенко, Н.Й. Реверчук, О.А. Маслій, О.В. Прокопенко, О.І. Барановський, С.В. Онищенко та інші. Однак, незважаючи на значний внесок цих вчених, залишаються недостатньо дослідженими питання, пов’язані з особливостями регулювання розвитку та функціонування фінансової безпеки в умовах постійних глобальних трансформацій, а також під час та після воєнних конфліктів. Існує потреба у

визначенні нових трендів та шляхів зміцнення фінансової безпеки України, що підтверджує актуальність та значущість даної теми, як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Мета і завдання дослідження. Головною метою даної дипломної роботи є вивчення основ фінансової безпеки, дослідження її теоретичних та методологічних аспектів, а також розроблення пропозицій щодо створення ефективного механізму для її підтримки в Україні.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення наступних завдань:

– вивчення основ фінансової безпеки та опис її структурних елементів;

– аналіз принципів та характеристик процесу створення механізму підтримки фінансової безпеки на державному рівні;

– проведення аналітичного огляду методологічних підходів до оцінки фінансової безпеки, а також вивчення її показників;

– оцінювання поточного стану фінансової безпеки, з акцентом на її індивідуальні компоненти;

– дослідження ризиків та загроз, які можуть погіршувати стан фінансової безпеки;

– розробка основних напрямків посилення фінансової безпеки в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, які формуються у контексті забезпечення фінансової безпеки держави.

Предметом дослідження виступають теоретичні основи, методичні та практичні засади забезпечення фінансової безпеки країни, а також включаючи її ключові особливості, сучасні тенденції, виклики та стратегії зміцнення.

Методи дослідження. Під час розробки випускної кваліфікаційної роботи були застосовані різноманітні методи наукового дослідження, включаючи історичний підхід, статистичні методики, узагальнені та спеціалізовані наукові методи, порівняльний аналіз, групування та систематизацію, методи абстрагування, індукції та дедукції, а також техніки аналітичного та синтетичного підходу.

База досліджень. Як основа для дослідження були використані праці вітчизняних та іноземних вчених, інформація від державних статистичних органів, законодавчі та нормативно-правові акти з питань економічного регулювання, звітні та статистичні дані обраного підприємства, а також аналітичні матеріали, опубліковані в наукових журналах та спеціалізованих виданнях. Також були використані статистичні дані Міністерства фінансів України, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та Державної служби статистики України.

Науково-практична значимість одержаних результатів отриманих результатів визначається глибоким аналізом поточної ситуації в сфері фінансової безпеки України, ідентифікацією ключових проблемних питань, які потребують невідкладного вирішення, а також розробкою і впровадженням нових стратегій та методів для підвищення ефективності національної фінансової безпеки. Це включає практичні рекомендації для поліпшення управлінських, регуляторних та законодавчих ініціатив, що спрямовані на забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи країни в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність, значення та складові фінансової безпеки держави

Фінансова безпека є одним з ключових компонентів стабільності кожної держави та визначальним фактором її здатності впорядковувати внутрішнє економічне середовище і взаємодіяти з міжнародною спільнотою. Це стабільний стан фінансової системи України, який забезпечує її захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз та здатність адекватно реагувати на потенційні кризи.

Для всебічності та глибини наукової роботи, важливо спочатку розглянути визначення та характеристики фінансової безпеки України. Істотним є також осмислення її ролі в сучасній фінансовій архітектурі країни. Згадуючи про «фінансову безпеку», перш за все ми повинні розуміти комбінацію слів «безпека» та «фінансова», а також «фінансова система».

Безпека – це комплексний термін, який в суспільних науках, техніці, медицині та інших галузях використовують для опису стану, при якому мінімізуються потенційні загрози життю, здоров'ю, благополуччю або важливим цінностям. З грецької «безпека» може бути інтерпретована як «володіння ситуацією». Це означає, що «безпека» визначається як стан, коли існує невелика ймовірність зміни ключових параметрів суб'єкта чи його зовнішнього оточення, яка є значно нижчою за певний допустимий рівень [34, с. 66].

В широкому розумінні, безпека є станом відсутності небезпеки або загрози. Така відсутність може визначатися як захист від негативних подій, так і як здатність протистояти таким подіям. В соціально-політичному контексті, безпека часто асоціюється з захистом суверенітету та територіальної цілісності держави, стабільністю внутрішнього середовища, а також захистом прав та свобод громадян. В економіці та бізнесі, безпека може стосуватися фінансової стабільності, надійності операцій та захисту від економічних криз.

Крім того, термін «безпека» є багатогранним та глибоким соціально-політичним концептом, який об'єднує в собі різні аспекти життєвої активності та

наявний досвід. Існує декілька підходів до інтерпретації поняття «безпека»: системний, кібернетичний та філософський (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи щодо інтерпретації поняття «безпека»

Системний	Безпека розглядається як атрибут системи, який дозволяє їй ефективно та безперебійно функціонувати та розвиватися, незважаючи на різні потенційні загрози.
Кібернетичний	Безпека відображає як кількісні, так і якісні особливості системи, які свідчать про її спроможність виживати та розвиватися під впливом непередбачуваних та важко прогнозованих факторів.
Філософський	Безпека виступає як показник життєздатності та витривалості об'єктів фізичного світу.

Джерело: побудовано автором за даними [6].

Також безпека може розглядатися з біологічного, технічного, екологічного та інших точок зору, в залежності від конкретного контексту. Важливо розуміти, що повна безпека є ідеальним станом, досягнення якого в реальному світі майже неможливе. Тому завжди існує певний рівень ризику, і завданням є його мінімізація до прийнятного рівня.

Поняття «фінансова» відноситься до всього, що стосується фінансів – галузі, пов'язаної з управлінням грошима, активами, кредитами, інвестиціями та різними економічними ресурсами.

Фінансова сфера включає в себе різноманітні діяльності, такі як банківська, страхова, інвестиційна, бухгалтерська, аудиторська та інші. Вона відіграє ключову роль у функціонуванні сучасної економіки, оскільки забезпечує обіг грошей, фінансування діяльності підприємств, розподіл ресурсів та ін.

О. В. Гаврильченко вважає, що фінанси будучи економічною категорією, є системою економічних відносин, які виникають між відповідними економічними суб'єктами, що склалися в суспільстві щодо створення, формування і використання фондів грошових коштів при розподілі та перерозподілі ВВП [3, с. 10]. З свого боку, Л. Л. Осипчук вважає, що фінанси можна розглядати під кількома кутами. По-перше, як мережу грошових зв'язків, де відбувається створення, розподіл і перерозподіл грошових фондів. По-друге, як набір відносин, що відображають грошову економіку, перетворюючись на грошові

прибутки та заощадження, які концентруються як на державному, так і на підприємницькому рівнях для сприяння відтворенню, матеріального заохочення та задоволення потреб спільноти. По-третє, як комплекс зв'язків між державними та приватними структурами щодо формування та розподілу грошових ресурсів, який має підлягати правовому регулюванню [40, с.6].

Термін «фінансова» може також використовуватися для характеристики конкретних питань, подій, документів або інших об'єктів, які прямо пов'язані з грошовими відносинами або фінансовим управлінням. Наприклад, «фінансовий звіт», «фінансова криза», «фінансова стратегія».

В загальному, поняття «фінансова» відображає економічний аспект життєдіяльності, а саме ту частину, яка стосується управління грошовими потоками та використанням фінансових ресурсів.

Фінансова система – це комплексна структура, що включає в себе різноманітні інституції, ринки та інструменти, які взаємодіють між собою з метою забезпечення мобілізації, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів у економіці. Ця система відіграє ключову роль у функціонуванні сучасної ринкової економіки, сприяючи оптимальному розподілу капіталу, регулюванню ліквідності та підтримці економічного зростання. В довідкових та енциклопедичних джерелах фінансова система описується як набір елементів фінансових відносин та фінансових установ, які регулюються фінансово-правовими стандартами. Ці елементи дозволяють державі формувати, розподіляти та керувати централізованими та децентралізованими грошовими ресурсами. Фінансову систему будь-якої країни можна вважати набором тісно пов'язаних і взаємодіючих компонентів, які сприяють її гармонійній роботі, або як «набір елементів фінансових відносин і установ, регульованих фінансово-правовими принципами, через які держава управляє своїми грошовими ресурсами» [36, 61].

Основні складові фінансової системи включають фінансові інституції (банки, страхові компанії, пенсійні фонди тощо), фінансові ринки (акціонерний ринок, ринок облігацій, валютний ринок тощо), а також фінансові інструменти

(акції, облігації, похідні фінансові інструменти). Крім того, фінансова система включає в себе механізми державного регулювання та нагляду за фінансовим сектором з метою забезпечення його стабільності та захисту інтересів споживачів фінансових послуг.

Важливість фінансової системи полягає в її здатності керувати ресурсами, сприяти інноваціям, підтримувати стабільність економіки та забезпечувати надійний механізм для заощадження та інвестування. Оптимально налаштована фінансова система є ключовою для економічного процвітання кожної країни.

Фінансова безпека є ключовим поняттям у сфері економіки та фінансів, яке відображає стабільність та здатність економічної системи країни, підприємства чи особи ефективно протистояти різного роду фінансовим загрозам. Вона включає в себе заходи, спрямовані на забезпечення стійкості фінансової системи, захист від можливих зовнішніх та внутрішніх ризиків, таких як кризи, фрауд, банкрутство або неплатоспроможність. Забезпечення фінансової безпеки також передбачає контроль та моніторинг фінансового стану суб'єкта, прогнозування потенційних проблем та розробка стратегій їх запобігання.

Тлумачення фінансової безпеки є таким же багатогранним, як і розуміння фінансів у контексті економічних понять. У сучасний час не існує уніфікованого визначення «фінансової безпеки». Запропоновані визначення часто підкреслюють певні грані цього поняття, але не дають йому повного і беззаперечного визначення. Різні вчені розглядають фінансову безпеку з різних точок зору. Найбільш широке та точним є визначення Барановського О.І., який вважає, що фінансова безпека – це:

- ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин;

- рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання наявних зобов'язань;

- стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання;

- якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів [5].

Також варто приділити увагу визначенню М.М. Єрмошенко. Він зазначав, що під фінансовою безпекою слід розуміти такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток [37, с. 8].

Таким чином, в умовах глобалізації та зростаючої взаємозалежності світових ринків, питання фінансової безпеки набуває особливої актуальності, оскільки стабільність фінансової системи однієї країни може впливати на стабільність всієї світової економіки.

Необхідно зазначити, що метою фінансової безпеки є забезпечення здатності держави протистояти, мінімізувати, а також нейтралізувати економічні загрози, які зумовлені численними факторами за рахунок формування достатнього для фінансування програм та заходів обсягу власних фінансових ресурсів країни.

Завдання фінансової безпеки наведено на рис. 1.1.

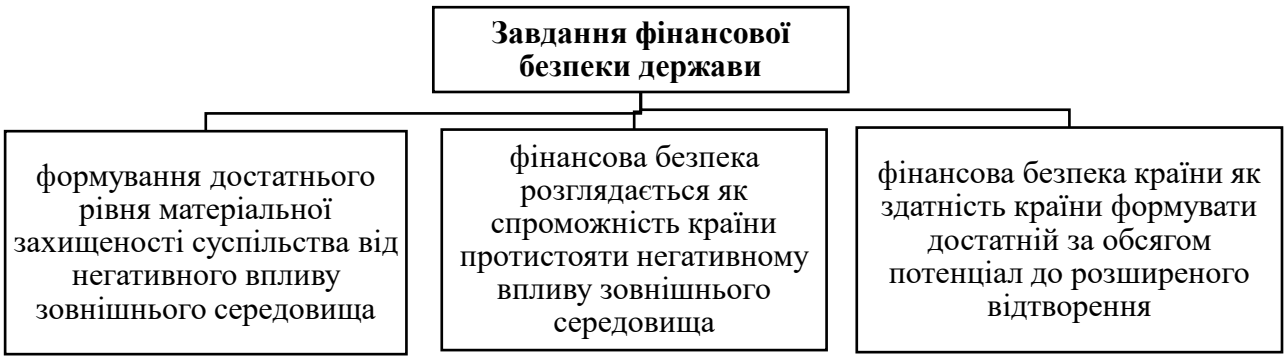

Рис. 1.1 Завдання фінансової безпеки держави

Джерело: побудовано автором за даними [38].

Фінансова безпека держави визначає стабільність та здатність економічної системи країни протистояти зовнішнім та внутрішнім ризикам. Характерними ознаками фінансової безпеки держави є:

1) Стабільність державних фінансів: Це включає в себе здатність уряду формувати та виконувати бюджет без значних дефіцитів, наявність резервних фондів для вирішення непередбачених обставин та здатність забезпечити стабільне фінансування соціальних програм.

2) Обмежений та управлінський рівень державного боргу: Державний борг повинен бути на рівні, який не загрожує фінансовій стабільності країни та її платоспроможності.

3) Стабільність національної валюти: Національна валюта повинна забезпечувати свою конкурентоспроможність на світових ринках, при цьому залишаючись стабільною в рамках внутрішньої економіки.

4) Ефективність та надійність фінансової системи: Фінансова система, що включає банки та інші фінансові установи, повинна бути стабільною, здатною протистояти потенційним кризам, а також забезпечувати потреби економіки в кредитах та фінансових послугах.

5) Прозорість та відкритість фінансової інформації: Урядові фінансові звіти та статистика повинні бути доступними для громадськості, що сприяє контролю за фінансовою діяльністю держави.

6) Незалежність економічної політики: Держава повинна мати можливість самостійно формулювати та реалізовувати свою економічну політику, не будучи занадто залежною від зовнішніх фінансових інститутів або інших держав.

Ці ознаки відображають спроможність держави забезпечувати фінансову стабільність, здатність адаптуватися до змінних умов, а також довіру громадян та міжнародної спільноти до фінансової системи країни.

Також варто приділити увагу принципам фінансової безпеки держави. Вони є основними засадами, на яких побудовано систему забезпечення стабільності фінансового становища країни. Представимо основні з них на рисунку 1.2. Ці принципи взаємодіють між собою та формують базовий фундамент для реалізації стратегії фінансової безпеки держави.

Принципи фінансової безпеки держави	верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили
	дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки
	розвиток сектору безпеки основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки

Рис. 1.2 Принципи фінансової безпеки держави

Джерело: побудовано автором за даними [59].

Функції фінансової безпеки держави можна розглядати як комплекс заходів, спрямованих на забезпечення стабільності фінансової системи країни, захист національних економічних інтересів, а також запобігання можливим економічним кризам.

Основними функціями фінансової безпеки є:

– створення умов та можливостей для оперативного раціонального управління фінансовими ресурсами як у повсякденних умовах, так і за надзвичайних ситуацій;

– здійснення комплексу тактичних та стратегічних заходів, спрямованих на попередження загроз та їх нейтралізацію;

– прогнозування й ідентифікація внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам суб’єкту фінансової безпеки [26, с. 132].

Ці функції взаємодіють між собою і разом спрямовані на забезпечення фінансового благополуччя держави, захист економічних інтересів громадян і бізнесу, а також стабільність фінансової системи країни в цілому.

Управління фінансовою безпекою – це комплексний процес, спрямований на забезпечення стабільності, ефективності та захищеності фінансової системи держави або організації. Цей процес включає в себе ідентифікацію, аналіз, оцінку та реагування на потенційні фінансові ризики.

Як правило, управління фінансовою безпекою передбачає взаємодію різних структурних підрозділів організації, залучення експертів та спеціалістів, а також використання інформаційних технологій для ефективного моніторингу та контролю за фінансовими процесами.

На рис. 1.3 наведемо головних суб’єктів, які входять до забезпечення фінансової безпеки держави.

Рис. 1.3 Суб’єкти забезпечення фінансової безпеки держави

Джерело: побудовано автором за даними [65, с. 119]

Управління фінансовою безпекою означає системний підхід до виявлення, аналізу, оцінки та відстеження потенційних фінансових ризиків, а також розробку та впровадження заходів з їхнього запобігання, зменшення чи ліквідації. Це включає в себе створення стратегій, політик та процедур, спрямованих на захист фінансових ресурсів і стабільності держави або організації, забезпечуючи при цьому ефективне використання ресурсів, здорове фінансування та стійкість до внутрішніх та зовнішніх викликів.

Фінансова безпека забезпечує державі стабільний економічний фонд, на якому базується всі інші види безпеки, такі як військова, соціальна, екологічна тощо. Без стабільної фінансової системи держава може стати вразливою до економічних криз, що, в свою чергу, може призвести до соціальних та політичних нестабільностей. Тому фінансова безпека є фундаментальною для забезпечення національних інтересів держави. В додатку А відображено місце фінансової безпеки в системі національної безпеки.

Механізм забезпечення безпеки складається з відповідних взаємопов’язаних рівнів і має горизонтальне вимірювання. У горизонтальному аспекті це дії, які мають на меті захист особи, бізнесу, регіону, національної безпеки та міжнародного спільноти.

Фінансова безпека держави є однією з найважливіших складових національної безпеки і включає в себе ряд компонентів, які забезпечують фінансову стабільність і розвиток країни. Основні складові фінансової безпеки та їх загальна характеристика наведені в додатку Б.

Кожна з цих складових є важливою для забезпечення фінансової стабільності та захисту від потенційних фінансових загроз. Вони разом створюють усталену систему, яка допомагає державі підтримувати свою економіку в стабільному стані, сприяючи загальному благополуччю нації.

Механізм забезпечення фінансової безпеки держави є комплексом інструментів, методів, засобів і заходів, які використовуються на державному рівні для виявлення, прогнозування, запобігання та нейтралізації можливих загроз фінансовій стабільності (додаток В).

Механізм забезпечення фінансової безпеки є сукупністю економічних важелів та методів, які допомагають суб'єктам безпеки впливати на певні об'єкти для того, щоб забезпечити фінансову безпеку держави з дотриманням відповідних принципів. До нього входять наступні елементи:

– об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і фінансової сфери з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки;

– розрахунок порогових, граничнодопустимих значень фінансових та соціально-економічних показників (індикаторів), перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і фінансову кризу;

– діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці [11, с.72].

Підвищення результатів механізму залежить від взаємоузгодженості усіх елементів системи та їх ефективності. Це досягається завдяки системному погляду, що, по-перше, дозволяє чітко встановити ціль діяльності цієї системи; по-друге, встановити вихідні параметри; та по-третє, розробити механізм контролю за загрозами на основі встановлених критеріїв та умов роботи.

Сучасна фінансова система України зіткнулась із рядом викликів, таких як конфлікти, політичні коливання, збільшення боргу, недоліки у податковій політиці, тіньова економіка та високий рівень корупції у фінансовій сфері, а також нестабільність у банківському та інших галузях. Ці виклики негативно позначаються на стабільності фінансів. Фінансова стабільність має прямий вплив на прогрес реального економічного сектору, промисловість, оборону та інші сфери безпеки. Вона є ключовим засобом для досягнення інших параметрів економічної безпеки. Без стабільності фінансів складно вирішити проблеми, які виникають перед Україною. Тому необхідно створити робочий механізм внутрішньої захищеності та зовнішнього захисту від глобальних фінансових викликів та нестабільності.

Таким чином, ми провели всебічний аналіз концепції фінансової безпеки держави. Основну увагу було зосереджено на визначенні та роз'ясненні

ключових термінів, таких як «безпека», «фінансова», «фінансова система», і, звичайно, «фінансова безпека». Крім того, ми розглянули основні завдання та принципи, що лежать в основі фінансової безпеки, визначили її ключових учасників та компоненти. Також було проведено аналіз ролі фінансової безпеки в контексті загальної системи національної безпеки. Окрім опису механізмів забезпечення фінансової безпеки, особливу увагу слід звернути на фактори, які можуть впливати на фінансову безпеку держави.

Фінансова безпека держави є ключовим показником стабільності та прогнозованості економіки країни. Вона відображає спроможність держави впорядковувати свої фінансові ресурси, протистояти потенційним зовнішнім та внутрішнім економічним загрозам, а також забезпечувати благополуччя своїх громадян. Для вивчення та аналізу фінансової безпеки держави важливо враховувати ряд методичних підходів та специфічних фінансових показників.

Один з основних методичних підходів полягає у системному аналізі фінансової безпеки. Він розглядає фінансову безпеку як невід'ємний елемент ширшої системи національної безпеки, де кожна складова взаємопов'язана з іншими. Наприклад, політична стабільність може впливати на інвестиційний клімат країни, тоді як економічна депресія може породжувати соціальні невдоволення. Індикативний метод зосереджується на використанні кількісних показників для оцінки фінансової безпеки. До таких показників можна віднести рівень державного боргу відносно ВВП, рівень золотовалютних резервів, рейтинги кредитоспроможності та інші. Ризик-орієнтований підхід акцентує увагу на визначенні й оцінці потенційних загроз фінансовій стабільності, таких як зовнішньоекономічні шоки, кризи в країнах-партнерах або нестабільність на фінансових ринках. Динамічний аспект фінансової безпеки орієнтований на відстеження змін у часі, дозволяючи розуміти тренди, які формують фінансовий ландшафт держави, та реагувати на них вчасно.

Додатково, важливо враховувати міжнародний контекст. Глобалізація та зростання міжнародної інтеграції змушують держави адаптуватися до зовнішніх викликів, таких як міжнародні фінансові кризи, санкції чи торгові війни.

Зрештою, стратегічне планування є ключем до забезпечення фінансової безпеки. Кожна держава повинна мати чітку дорожню карту, яка визначає її фінансові цілі, ризики, яким вона може бути піддана, і стратегії їх подолання.

В умовах постійної зміни економічного середовища, методичні підходи до оцінки фінансової безпеки держави повинні бути гнучкими, адаптивними та відображати реальність сучасного світу. Методичні вказівки щодо визначення рівня економічної безпеки України пропонують детальний підхід для аналізу фінансової безпеки, який включає оцінку показників, визначення їх критичності та способи розрахунку загального індексу економічної безпеки. Ці рекомендації, реалізовані Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, спрямовані на глобальну оцінку економічного стану країни та її секторів, дозволяють виявляти та вирішувати проблеми у фінансовій сфері. Вони акцентують на необхідності глибокого аналізу показників, що відображають динаміку економічної безпеки, і важливості розгляду всіх елементів цієї системи для оцінки загального стану економічної безпеки держави. Оцінювання рівня фінансової безпеки країни здійснюється за певними етапами. Наведемо їх на рис. 1.4.

Рис. 1.4 Етапи оцінки фінансової безпеки держави

Джерело: побудовано автором за даними [57].

Показники фінансової безпеки країни представляють собою набір індикаторів фінансової системи, які кількісно відображають рівень потенційних ризиків. Ці показники характеризуються великою чутливістю та можуть служити сигналом для дослідників, державних структур та учасників ринку про можливі загрози, спричинені змінами в макроекономічному середовищі або при прийнятті рішень у сфері фінансової політики.

Система показників фінансової безпеки держави дозволяє аналізувати стан та стабільність фінансової системи країни. Вона включає в себе ряд кількісних та якісних індикаторів, що відображають різні аспекти фінансового становища:

1) Макроекономічні показники: ВВП на душу населення; темпи росту ВВП; інфляційний рівень; рівень безробіття.

2) Показники державних фінансів: дефіцит/профіцит державного бюджету; відношення державного боргу до ВВП; структура державного боргу (внутрішній проти зовнішнього); рівень податкового навантаження.

3) Показники зовнішньоекономічної діяльності: торговий баланс; рівень золотовалютних резервів; курс національної валюти відносно основних валют світу; відношення зовнішнього боргу до ВВП.

4) Показники фінансового ринку: стабільність банківської системи; рівень капіталізації фондового ринку; процентні ставки за кредитами та депозитами; рівень проблемних кредитів у банківській системі.

5) Інші показники: рейтинги кредитоспроможності країни від відомих рейтингових агентств; рівень інвестиційної активності; рівень соціальних виплат та допомоги.

Разом з тим, необхідно приділити увагу системі показників фінансової безпеки, яку І.В. Журавльова розробила власноруч. Дану систему було розроблено в 5 секторах економіки: бюджетному, фінансовому, зовнішньоекономічному, соціальному та грошово-кредитному. На рисунку 1.5 представлено перелік показників для кожного запропонованого сектора економіки.

Рис. 1.5 Система показників фінансової безпеки

Джерело: побудовано автором за даними [23].

Також, існують індикатори, які відображають рівень економічної безпеки України, класифікуються за типами, які зображені на рис. 1.6.

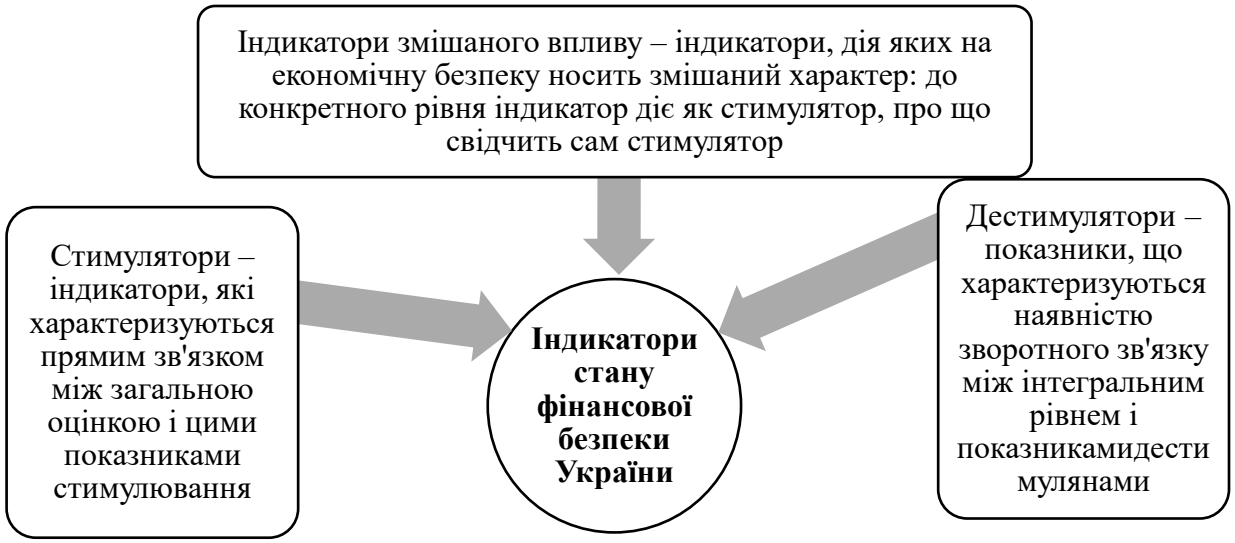

Рис. 1.6 Індикатори стану фінансової безпеки України

Джерело: побудовано автором за даними [56, с. 326].

Фінансова безпека держави визначає стабільність та здатність економіки країни витримувати різні виклики та захищати свої фінансові інтереси. Одним з ключових показників, що характеризують фінансову безпеку, є відношення загального державного боргу до ВВП, яке дозволяє оцінити заборгованість країни у порівнянні з її економічною продуктивністю. Також важливою є структура державного боргу, особливо співвідношення між внутрішнім та зовнішнім боргами, яке показує наскільки країна залежить від зовнішніх кредиторів.

Дефіцит або профіцит державного бюджету відображає різницю між державними доходами та витратами. Постійний бюджетний дефіцит може бути показником фінансових проблем в державі. Рівень золотовалютних резервів є важливим показником, який вказує на здатність країни оплачувати свої зовнішні зобов'язання та підтримувати стабільність національної валюти.

Торговий баланс, який демонструє різницю між експортом та імпортом, також є важливим показником економічної стабільності. Постійний дефіцит торгового балансу може вказувати на економічні незбалансованості. Стабільність курсу національної валюти відносно основних світових валют може служити показником довіри до економіки держави.

Не можна ігнорувати також рейтинги кредитоспроможності від провідних міжнародних рейтингових агентств, які відображають сприйняття інвесторів до кредитного ризику держави. Відношення прямих іноземних інвестицій до ВВП вказує на інвестиційний клімат і довіру іноземних інвесторів до економіки країни.

1.2. Фактори, що впливають на фінансову безпеку держави

Фактори, що впливають на фінансову безпеку держави, є вирішальними для забезпечення стабільності та процвітання країни. У цьому розділі, ми зосередимо нашу увагу на аналізі цих факторів, розглядаючи як внутрішні, так і зовнішні аспекти, які впливають на фінансову систему держави. Від глобальних економічних тенденцій до національної політики, від міжнародних торговельних відносин до внутрішньої економічної стабільності, кожен з цих елементів відіграє критичну роль у формуванні фінансової безпеки країни. Ми дослідимо, як ці фактори взаємодіють між собою, та як вони можуть бути управлінні або використані на користь держави, з метою зміцнення її фінансової незалежності та безпеки.

Власюк О.С. у своїй монографії визначив «загрози фінансовій безпеці України» як низку існуючих і потенційних явищ і факторів, які дестабілізують фінансовий сектор, у вигляді різкого падіння валового внутрішнього продукту, руйнування процесу формування та розподілу централізованих фондів держави, нестабільність банківської системи, девальвація національної валюти та дефолт державного боргу, зростання тіньової економіки [2, с. 133].

Фінансова безпека є важливим елементом національної безпеки і є ключовою частиною економічної безпеки. Вона об’єднує в собі фінансову безпеку ряд таких складників як домогосподарств (особистості), підприємств (інституцій, організацій) на мікрорівні, а також бюджетну, боргову, монетарну, валютну, інвестиційну, банківську та фінансову безпеку небанківського сектору на макрорівні. Кожен аспект фінансової безпеки має свої особливості та виклики в забезпеченні.

З точки зору права загрози фінансовій безпеці держави можна поділити на суб’єктивні та об’єктивні. Як правило, до суб’єктивних відносять загрози, що залежать від поведінки та волі суб’єкта, що впливає на фінансову безпеку. Наприклад, компанія забезпечує фінансові та правові відносини з персоналом низької кваліфікації, який може одночасно бути як пряма загроза фінансовій

безпеці. Проблеми можуть виникнути одразу у фінансовому секторі, але цей фактор також може вплинути на подальший стан фінансової безпеки.

Можна виділити загрози, що виникають внаслідок діяльності державних, законодавчих і фінансових установ, і можуть призводити до таких видів загроз:

– загальна економічна криза та нестабільність у країнах та окремих регіонах;

– нестабільність у фінансовій, податковій, кредитній, грошово-кредитній та страховій сферах;

– зростання інфляції;

– нестабільна нормативна база, що визначає фінансові правовідносини;

– підприємствам бракує фінансової підтримки та низький рівень інвестицій;

– зміни процентних ставок за кредитами, зниження рівня кредитів [25, с. 30].

До об’єктивних належать загрози, не пов’язані з діяльністю суб’єкта права. Вони є несподіваними та непередбачуваними, тобто виникають незалежно від людини. Об’єктивні загрози є чинниками, які впливають на суспільство та діяльність людей, але не піддаються прогнозуванню та передбаченню. Об’єктивними загрозами є землетруси, повені, посухи, низькі та високі температури та інші природні явища, такі як сильний вітер, нашесть сарани, епідемії, хвороби тварин, для запобігання яких потрібні великі матеріальні ресурси для підтримки циклу роботи підприємств, життя і здоров’я людини. Їх певною мірою можна передбачити, але не завжди можна передбачити наслідки та процеси того чи іншого природного явища.

В розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» зазначено явища і чинники, що призводять до створення внутрішніх загроз та зовнішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Явища і чинники, що можуть призвести до створення внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері

Чинники внутрішніх загроз	Чинники зовнішніх загроз
- нестабільність та недосконаліть правового регулювання у фінансовій сфері; - нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків та відплив капіталу за кордон; - відплив капіталу за кордон внаслідок погіршення інвестиційного клімату; - низький рівень бюджетної дисципліни і незбалансованість бюджетної системи; - збільшення обсягу державного боргу; - тінізація економіки; - недостатній рівень золотовалютних резервів; - значний рівень доларизації економіки; - істотні коливання обмінного курсу національної валюти, не обумовлені дією макроекономічних факторів; - слабкий розвиток фондового ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку; - недостатній рівень капіталізації фінансової системи.	- обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; - значна залежність від експортно-імпортної діяльності; - погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунка поточних операцій; - значна залежність від зовнішніх кредиторів; - вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави.

Джерело: побудовано автором за даними [61].

При дослідженні питань забезпечення фінансової безпеки важливо взяти до уваги індивідуальні характеристики структурних елементів фінансової безпеки України. Ці елементи мають гармонійно збалансовано між собою. Враховуючи це, можливо розглядати потенційні ризики для фінансової безпеки країни через її ключові компоненти, які наведені в Додатку Г.

Залежно від конкретного напрямку фінансової безпеки мають бути реалізовані заходи державної політики щодо зміцнення фінансової безпеки, як в межах країни, так і на міжнародному рівні. Це сприятиме зміцненню фінансової стабільності України. Відповідальна фінансова політика у всіх напрямках може зменшити ризики та негативні наслідки для фінансової безпеки держави. Вчасне виявлення можливих загроз дозволить своєчасно розробляти заходи для забезпечення фінансової надійності та відсікання потенційних ризиків.

Фінансова безпека держави може бути під впливом численних факторів. Економічна стабільність, яка включає ВВП, рівень інфляції, безробіття, стан зовнішньої торгівлі та баланс платежів, визначає загальний економічний клімат країни. Високий рівень державного боргу може призвести до зниження кредитного рейтингу, що ускладнює отримання зовнішнього фінансування. Тіньова економіка зі своєю нелегальною діяльністю може призвести до втрати податкових надходжень і зменшення рівня інвестицій.

Корупція у державних структурах підриває довіру до економіки країни та обмежує іноземні інвестиції. Політична нестабільність або внутрішні конфлікти можуть призвести до відтоку капіталу і економічного спаду. Ефективність макроекономічної політики, зокрема фіскальної, монетарної та валютної, може мати великий вплив на фінансову стабільність держави.

Також важливим є зовнішнє середовище. Флуктуації в світовій економіці, зокрема ціни на ключові товари, курси валют, світові фінансові кризи та міжнародні санкції, можуть мати значний вплив на фінансову стабільність країни. Безпосередньо на фінансову безпеку також може впливати міжнародна кон’юнктура, дії глобальних фінансових інститутів, а також взаємовідносини з іншими державами, особливо з ключовими економічними партнерами.

Таким чином, фінансова безпека держави залежить від різноманітних факторів, включаючи економічну стабільність, ефективність фіскальної політики, стан внутрішнього та зовнішнього боргу, рівень інфляції та безробіття. Політична стабільність, довіра до уряду та якість законодавства відіграють важливу роль. Соціальні чинники, як-от рівень освіти та соціальна захищеність, також впливають на фінансову безпеку. Міжнародні відносини, включаючи торговельні угоди та економічні санкції, мають значний вплив на фінансовий стан країни.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка показників, що характеризують рівень фінансової безпеки України

Фінансова безпека країни є віддзеркаленням її економічної стабільності та здатності опиратися різноманітним зовнішнім та внутрішнім викликам. Оцінка та аналіз рівня фінансової безпеки України є критично важливими етапами у визначенні потенційних слабких місць та шляхів зміцнення національної економіки. Рівень фінансової безпеки України – це комплексний індикатор, який відображає здатність країни ефективно управляти своїми фінансовими ресурсами та протистояти зовнішнім та внутрішнім викликам у фінансовій сфері.

Один з основних параметрів, на який слід звертати увагу, – це співвідношення державного боргу до ВВП. Зростання цього показника може свідчити про потенційні ризики для стабільності економіки. Також велике значення має стабільність національної валюти. Коливання курсу гривні можуть вказувати на фінансові нестабільності або втрату довіри до економічної системи України.

Не менш важливим є розгляд резервів Національного Банку, які служать своєрідною «подушкою безпеки» у кризові періоди. Зменшення розміру цих резервів може свідчити про погіршення фінансової стабільності. Інвестиційний клімат та динаміка прямих іноземних інвестицій також є важливими індикаторами довіри до економічної системи країни.

Додаткові показники, такі як рівень безробіття, інфляція та структура експорту та імпорту, мають безпосередній вплив на життя громадян. Їх коливання можуть вказувати на стабільність або нестабільність фінансової ситуації в Україні.

Загалом, для забезпечення ефективного моніторингу та реагування на можливі загрози фінансовій безпеці України, важливо регулярно проводити глибокий аналіз різноманітних індикаторів. Тільки така комплексна оцінка

дозволить своєчасно виявляти слабкі місця та знаходити оптимальні шляхи їх усунення, сприяючи стабільності, росту та добробуту для громадян України.

Оцінка фінансової безпеки може бути проведена через систему індикаторів, встановлених у відповідності з Методичними рекомендаціями з розрахунку рівня економічної безпеки України [57]. Використовуючи ці індикатори, розраховується комплексний індекс фінансової безпеки, що включає 6 компонентів. Ці компоненти можуть позитивно чи негативно впливати на фінансову безпеку та мають визначені порогові значення. Згідно з даними графіка, протягом аналізованого періоду в Україні спостерігається низький рівень фінансової безпеки, що є невтішною тенденцією. На 2021 рік показник становив 42,5%, що є найвищим за останні три роки, але це не означає поліпшення фінансового стану країни. Про те, через воєнні дії у 2022 році цей індекс знизився, оскільки економіка країни зазнає постійних труднощів у всіх секторах. Така критична ситуація у сфері фінансової безпеки України свідчить про існуючі значні проблеми у функціонуванні фінансової системи та необхідність розробки комплексу ефективних заходів для протидії дестабілізуючим факторам, ризикам та загрозам.

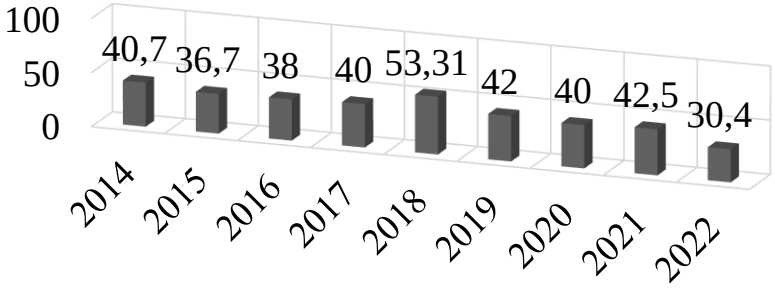

Рис. 2.1 Динаміка рівня фінансової безпеки України за 2013 – 2022 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [60].

Можна класифікувати рівні фінансової безпеки за такими категоріями: показники від 0 до 20% вказують на вкрай небезпечний стан для фінансової безпеки країни; від 20 до 40% – на критичну ситуацію; від 40 до 60% – на зону небезпечну. Аналізуючи даний період, більшість показників фінансової безпеки були в зоні ризику, за винятком 2015-2016 років, коли вони опустилися до

критичної зони. Тривале перебування у небезпечній зоні є тривожним сигналом, який вимагає негайного поліпшення. У часи військових дій ця задача стає особливо складною, але є ключовою для забезпечення стабільності та продуктивності економіки країни. Також наведемо в додатку Д графік динаміки індексу фінансового стресу за період 2014-2023 рр.

В таблиці 2.1 наведемо індикатори фінансової безпеки держави та їх порогові значення відповідно до Методичних рекомендацій з розрахунку рівня економічної безпеки України.

Таблиця 2.1

Індикатори фінансової безпеки України та їх порогові значення

Проблеми, наявні та потенційно можливі загрози фінансовій безпеці України	**Індикатори та їх порогові значення**
Боргове навантаження на державний бюджет	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, % (не більше 60)
Рівень регулювання цін, цінові диспропорції	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), % (не більше 107)
Обмеженість переліку боргових інструментів, що використовуються у практиці державного запозичення	Частка ОВДП у сумі внутрішнього державного боргу, % (не менше 70)
Забезпечення міжнародними резервами, стан неофіційної доларизації в Україні	Відношення міжнародних резервів до ВВП, % (на менш як 8)
Залежність вітчизняної банківської системи від іноземного капіталу	Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу, % (не більше 30)
Ризикова кредитна політика	Рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі, % (не більше 10)
Рівень кредитоспроможності підприємств реального сектору економіки	Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП (не менше 30)

Джерело: побудовано автором за даними [12].

Індикатори фінансової безпеки України, розраховані для періоду з 2020 по 2022 роки, представлені у таблиці 2 на основі джерел [44, 26]. Згідно з даними цієї таблиці, у 2022 році п’ять з вибраних індикаторів, що були предметом аналізу, виявилися у зоні небезпеки.

Таблиця 2.2

Динаміка зміни індикаторів фінансової безпеки України до та після повномасштабного вторгнення, %

Індикатори	Роки			Зміна 2022/2020, %	Зона безпеки / небезпеки у 2022 р.
	2020	2021	2022		
Боргове навантаження на державний бюджет (не > 60 %)	60,80	48,90	82,60	21,80	небезпечна зона
Рівень регулювання цін, цінові диспропорції (не > 107 %)	105,00	110,00	126,60	21,60	небезпечна зона
Частка ОВДП у сумі внутрішнього державного боргу, (не менше 70%)	99,80	99,80	99,9	0,10	безпечна зона
Забезпечення міжнародними резервами (не < 8%)	18,70	15,50	20,5	1,80	безпечна зона
Частка іноземного банківського капіталу у загальному обсязі банківського капіталу (не > 30 %)	37,04	36,36	33,96	-3,08	небезпечна зона
Рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі (не більше 10%)	37,80	27,20	38,10	0,30	небезпечна зона
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП (не менше 30)	23,00	19,50	21,00	-2,00	небезпечна зона

Джерело: побудовано автором за даними [44, 46].

Динаміка співвідношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП як ключового показника боргового тягаря на бюджет країни у системі фінансової безпеки України виявляє, що хоча у 2021 році цей показник

був у прийнятних межах (48,9%), в 2022 році він суттєво перевищив критичну позначку у 60%, досягнувши 82,6%. Протягом 2020-2022 років він зріс на 21,8%. Це зростання відбулося на тлі повномасштабної війни, змушуючи Україну збільшувати борги для фінансування воєнних дій та вирішення важливих соціальних проблем у складних умовах, що в довгостроковій перспективі може негативно позначитися на економіці без можливості списання боргів.

Інфляція також демонструє зростаючу негативну тенденцію, зі збільшенням з 105,0% у 2020 році до 126,6% у 2022 році. Причинами цього зростання є наслідки війни, включаючи знищення підприємств, порушення виробничих процесів і ланцюгів постачання, зростання витрат бізнесу та нерегулярний попит на деякі товари. Курсові коливання та погіршення очікувань громадськості та бізнесу також впливають на цю ситуацію.

У той же час, частка іноземного капіталу у банківському секторі знизилася на 3,1% за період з 2020 по 2022 роки, але все ще перевищує поріг на 3,96%. Ситуація з непрацюючими кредитами (NPL) також погіршилася: їх частка зросла на 0,3% і досягла 28,1% на кінець 2022 року, що набагато перевищує максимально допустимі 10%.

Обсяги кредитування реального сектору економіки також знизилися на 2% у період з 2020 по 2022 роки, хоча у 2022 році спостерігалося невелике зростання на 1,5% порівняно з попереднім роком. Рівень цього показника перебував у критичній зоні, перевищуючи порогове значення на 8,8%. Таким чином, кредитування реального сектора залишається недостатнім як до, так і після початку повномасштабного вторгнення, підкреслюючи недостатність фінансової підтримки для ключових секторів економіки.

Ми вважаємо за доцільне проводити аналіз фінансової безпеки, розглядаючи її ключові складові частини. Передусім зосередимося на аналізі бюджетної та боргової безпеки, адже саме ці показники виступають як мірка ефективності фінансової політики держави та фундамент соціально-економічного прогресу.

Бюджетна безпека відіграє вирішальну роль у фінансовій та економічній стабільності країни. Це пов'язано з фундаментальною потребою в бюджеті для фінансування основних державних функцій і реалізації економічної політики держави. Бюджет забезпечує перерозподіл частки валового внутрішнього продукту та регулює економічні та соціальні процеси в країні, зберігаючи її економічний суверенітет та стабільність [54, с. 117].

Бюджетна безпека досліджується за допомогою аналізу чотирьох ключових індикаторів, що відображають характерні особливості її діяльності та впливу. Наведемо розрахунки в таблиці 2.3 за період 2020-2021 рр..

Таблиця 2.3

Індикатори стану фінансової безпеки бюджетного сектору в Україні з 2020 -2022 рр.

Індикатор	Роки		
	2020	2021	2022
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-5,18%	-3,63%	-17,62%
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, %	-0,31	0,1	0,91
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, % ВВП	32,82	30,45	42,31
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	46,95	45,58	32,07

Джерело: побудовано автором за даними [9, 17, 18, 19, 27, 28, 44, 46].

Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП дозволяє проаналізувати ризики бюджетного регулювання, а також загрози на макроекономічному рівні. Цей інструмент дозволяє виміряти вплив державної фінансової політики на стабільність фінансової системи, забезпеченість платіжного балансу та рівень внутрішнього попиту. Можемо зазначити, що в 2021 році відбулось зниження індикатора на 1,55 в. п., що пов’язано із зменшенням розміру дефіциту в державному бюджеті. Про те, в 2022 році відбулось різке його збільшення на 13,99 в. п., на що вплинув військовий стан в Україні.

Наступний індикатор, а саме дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, має оптимальне значення рівне нулю. Свідчити про його критичний стан може значення нижче -3%. Протягом розглянутого періоду значення показника підтримувалося на стабільному рівні і може свідчити про виваженість бюджетної політики в рамках загальнодержавного управління.

Індикатора «Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет» відображає ступінь централізації фінансової системи держави. Показник рівня перерозподілу ВВП за допомогою консолідованого бюджету є ключовим у визначенні швидкості економічного розвитку. знаходиться в межах. Оптимальне значення для даного індикатора знаходиться в межах 25-28% та є індикатором змішаного типу, тому що як надмірне збільшення вище 37%, так і зниження нижче 18% розцінюється як критичне. Державна політика у сфері перерозподілу ВВП повинна базуватися на принципах суспільної ефективності, уникаючи перетину межі, коли починається значне уповільнення економічного зростання через зниження бізнес-активності, скорочення здатності до реновації виробництва, зростання тіньової економіки та погіршення інвестиційного середовища. Таким чином, можемо стверджувати, що в період 2020-2022 рр. . рівень бюджетної безпеки в частині перерозподілу ВВП через зведений бюджет України знаходився у критичному інтервалі. Про те в 2022 році він знизився до 32,07%, але лишається в незадовільному інтервалі.

Останній індикатор «Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету» є дестимулятором та має оптимальне значення 6%. Значення даного показника з кожним роком знижувалось.

В сучасних умовах бюджетна безпека набуває особливого значення не тільки у контексті розвитку національної економіки, але й як ключовий елемент глобальних економічних процесів. Для узагальнення даних побудуємо порівняльний графік прорахованих індикаторів.

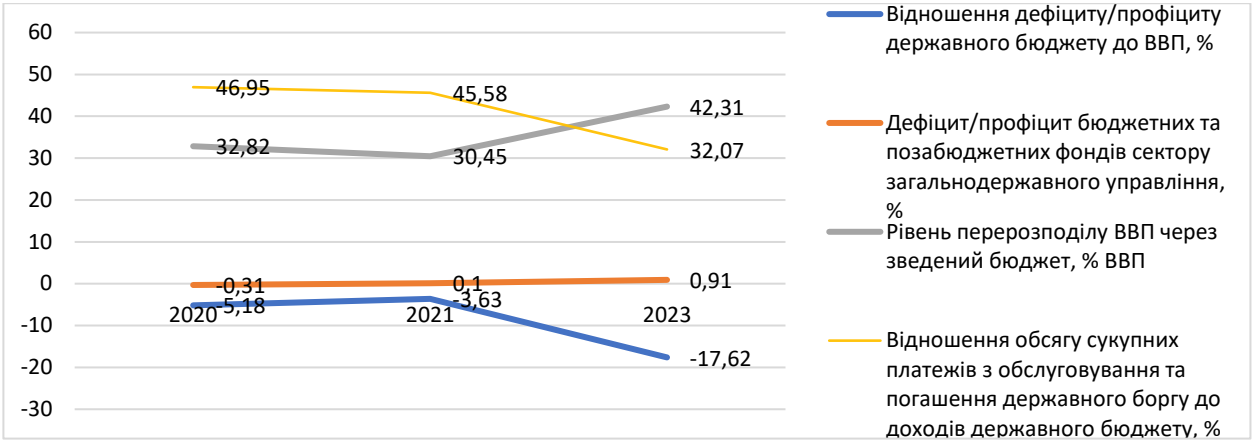

Рис. 2.2 Порівняння значень індикаторів бюджетної безпеки за 2020-2022рр.

Наступною важливою складовою фінансової безпеки є боргова безпека. Це стан економічної системи країни, який характеризується здатністю держави своєчасно та в повному обсязі обслуговувати та погашати свій державний борг без ризику для макроекономічної стабільності та без необхідності вдаватися до надмірного боргового фінансування, яке може призвести до інфляції або дефолту. Це також означає, що держава має стійку боргову політику, яка включає в себе раціональне управління боргами та відповідальне позикове навантаження, забезпечуючи при цьому необхідний рівень соціальних та інвестиційних витрат для розвитку економіки. Показники індикаторів боргової безпеки наведемо в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Значення індикаторів боргової безпеки України у 2020–2022 рр.

Індикатор.	Критичне значеннння	Роки		
		2020	2021	2022
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	>60	60,8	48,9	78,4
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, % ВВП	>70	80,8	64,8	89,0
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	<20	23,2	19,3	21,6
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі - ОВДП) на первинному ринку, %	>11	10,2	10,2	18,3
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна	>1000	1012	1082	н/д

Джерело: побудовано автором за даними [9, 10, 17, 20, 41, 50, 60].

Основним показником, що відображає боргову безпеку, є відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП. Можемо зазначити, що тільки в 2021 році цей показник не перевищував критичну межу 60%. Індикатор «Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП» вказує на те, що в 2021 році цей показник перебував не на критичному рівні, а саме не перевищував 70% ВВП. У 2022 році цей показник піднявся до 78,4% через гостре скорочення ВВП та нарощування зовнішнього боргу, що стосується як самої держави, так і суб'єктів господарювання.

Разом з тим, не критичною була величина відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу у 2020 році та 2022 році. Тільки у 2021 році цей показник перетнув межу 20%. ОВДП в період 2020-2021 рр. був менший за критичну ставку в 11%. На первинному ринку найбільший показник був досягнутий в 2022 році, який становив 18,3%. У зв'язку з війною кошти, які уряд виплачує за погашення ОВДП перевищили на внутрішньому борговому ринку. Така ситуація є небезпечною, особливо з урахуванням того, що облігації внутрішньої державної позики становлять значну частку в загальній структурі прямого держборгу країни.

Індекс EMBI, останній з індикаторів боргової безпеки, є показником, являє собою індекс облігацій ринків які розвиваються та визначається як середньозважена різниця в доходності єврооблігацій порівняно з доходністю казначейських облігацій США. Розрахунок цього індексу здійснюється банком СВ «J.P. Morgan Bank International». Індекс EMBI + Україна характеризує різницю між доходністю єврооблігацій України та доходністю державних облігацій США, які у світі вважають найнадійнішими, з рівнем ризику, близьким до нуля [38, с. 358]. Таким чином, чим вищий кредитний спред, тим більший ризик дефолту за борговими цінними паперами, а чим нижчий – тим вища надійність.

Для узагальнення наведемо графік динаміки індикаторів боргової безпеки України в період 2020-2022 рр. (рис. 2.3).

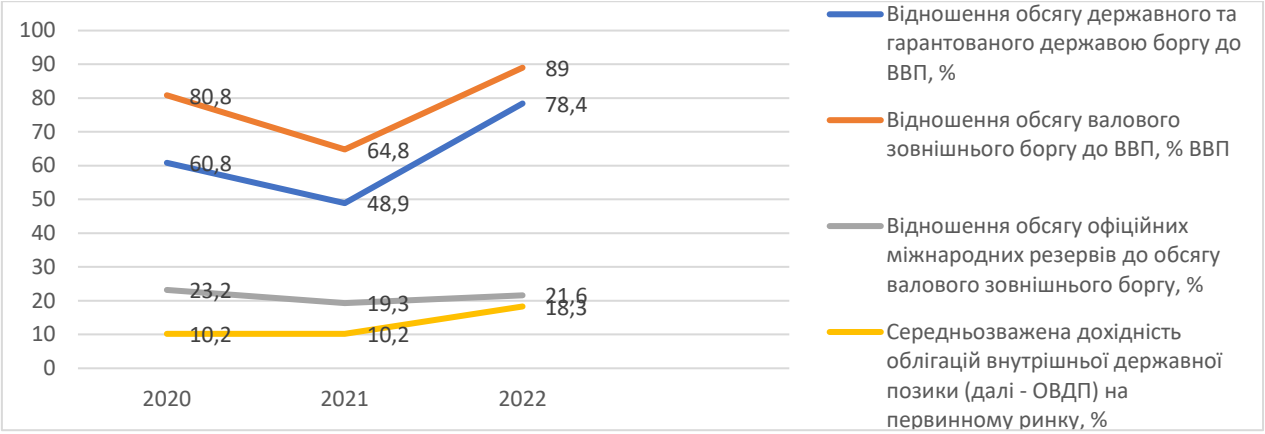

Рис. 2.3 Динаміка індикаторів боргової безпеки України у 2020-2022 рр.

Третім елементом у структурі фінансової безпеки держави є стабільність у грошово-кредитній сфері. Згідно з методичними рекомендаціями, це стан, який забезпечує достатність і доступність кредитних ресурсів для всіх учасників ринку, що сприяє ефективному функціонуванню та розвитку національної економіки. У нашому аналізі ми використовували шість ключових індикаторів грошово-кредитної безпеки, серед яких – частка готівки в економіці, рівень процентних ставок за кредитами та депозитами, питома вага споживчих кредитів тощо. Прорахунки наведемо в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Індикатори стану фінансової безпеки грошово-кредитного сектору в Україні з 2020-2022 рр.

Індикатор.	Роки		
	2020	2021	2022
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %	27,89	28,04	26,62
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	7,5	7,9	9,0
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	8,1	2,2	-10,4
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	18,0	20,5	н/д
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	18,28	14,21	н/д

Джерело: побудовано автором за даними [14, 15, 16, 35, 68].

Таким чином, третій індикатор аналізує взаємозв'язок між середньозваженою відсотковою ставкою по кредитах, що надаються депозитними корпораціями (за винятком Національного банку України) у гривнях, та індексом споживчих цін. Нормативне значення цього індикатора встановлюється в межах від 3 до 5 базисних пунктів. Якщо індикатор перебуває у цьому діапазоні, вважається, що монетарна система працює в безпечних умовах. Проте, за останні три роки в Україні рівень цього не був в базовому проміжку. Такий стан вимагає заходів для стабілізації ситуації. Порівнюючи з 2020-2022 роком показники постійно змінювали своє значення, на що суттєво вплинули бойові дії на території країни.

Побудуємо графік динаміки індикаторів грошово-кредитної безпеки України та відобразимо на рис. 2.4.

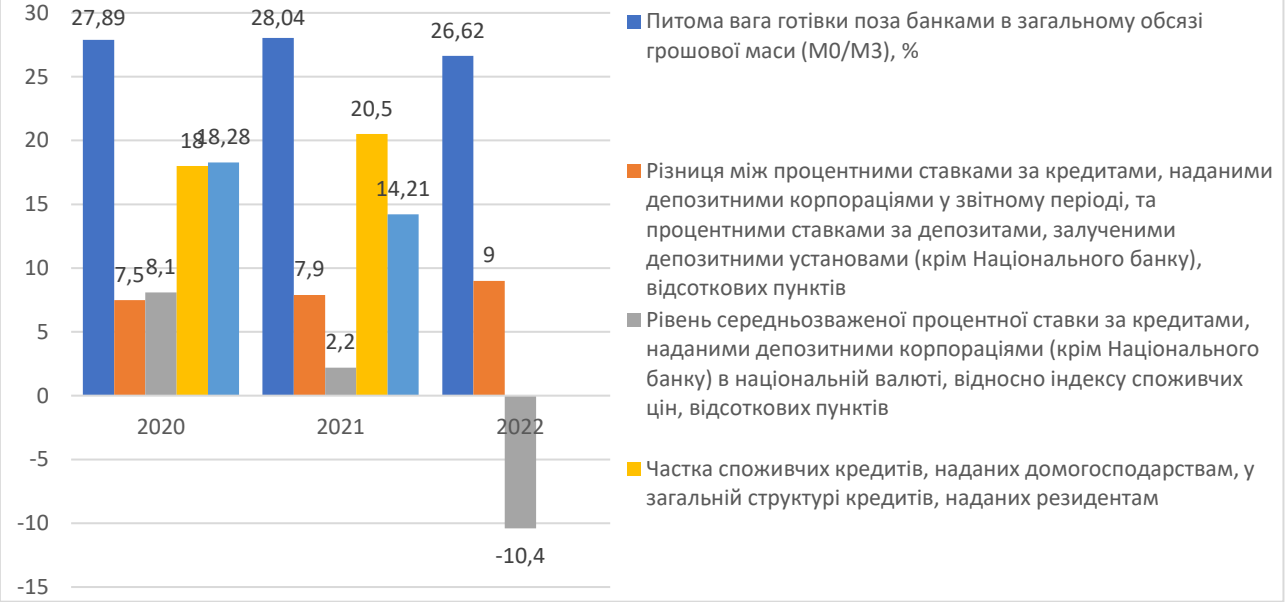

Рис. 2.4 Динаміка індикаторів грошово-кредитної безпеки України у 2020-2022 рр.

Наступним не менш важливим сектором фінансової безпеки є валютний. Барановський О. визначає валютну безпеку через забезпеченість країни валютними коштами, зокрема їх достатність для підтримки позитивного сальдо платіжного балансу країни, виконання прийнятих міжнародних зобов’язань, формування достатнього обсягу валютних резервів, підтримки стабільності національної грошової одиниці [39, с. 181]. Основа для обчислення валютної

безпеки ґрунтується на шести показниках, які оцінюють її рівень, захист валютного ринку та його учасників.

Таблиця 2.6

Значення індикаторів стану безпеки валютного сектору в Україні з 2010-2022 рр.

Індикатор	Рік		
	2020	2021	2022
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	104,31	101,22	118,50
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	0,175	0,082	4,301
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	5,6	4,4	4,07
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків, %	36,68	28,89	н/д
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США, млрд. доларів США	1,038	2,415	-23,380
Рівень доларизації грошової маси, %	43,241	38,145	37,186

Джерело: побудовано автором за даними [14, 15, 16, 22, 53, 63].

Аналізуючи надану таблицю, можна спостерігати динаміку ключових індикаторів валютної безпеки України за період з 2020 по 2022 рік. Зокрема, індекс змін офіційного курсу національної валюти до долара США показує зниження з 104,31 в 2020 році до 101,22 в 2021 році, що може свідчити про стабілізацію валютного курсу або ефективні заходи валютної політики. У 2022 році спостерігається зростання цього індексу до 118,5, що може вказувати на збільшення волатильності курсу або зовнішні економічні впливи.

Різниця між форвардним курсом і офіційним курсом гривні показує значні коливання: у 2020 році ця різниця становила 0,175 грн, у 2021 році знизилася до 0,082 грн, а у 2022 році значно зросла до 4,301 грн. Це свідчить про значні зміни в очікуваннях ринку щодо майбутнього курсу гривні.

Валові міжнародні резерви України в місяцях імпорту зменшилися з 5,6 у 2020 році до 4,4 у 2021 році, що може вказувати на погіршення здатності країни протистояти зовнішнім шокам. У 2022 році цей показник становить 4,07, що є подальшим зниженням і може вказувати на продовження тенденції зменшення валютних резервів.

Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів показує зниження з 36,68% у 2020 році до 28,89% у 2021 році, що може бути ознакою зменшення валютного ризику в банківському секторі. Дані за 2022 рік відсутні.

Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти в млн. доларів США також показує зміни: з 1,038 млн. доларів у 2020 році до 2,415 млн. доларів у 2021 році. У 2022 році спостерігається значне від'ємне сальдо -23,38 млн. доларів, що може свідчити про збільшення продажу іноземної валюти населенням порівняно з купівлею.

Для узагальнення показників валютної безпеки побудуємо графік (рис. 2.5).

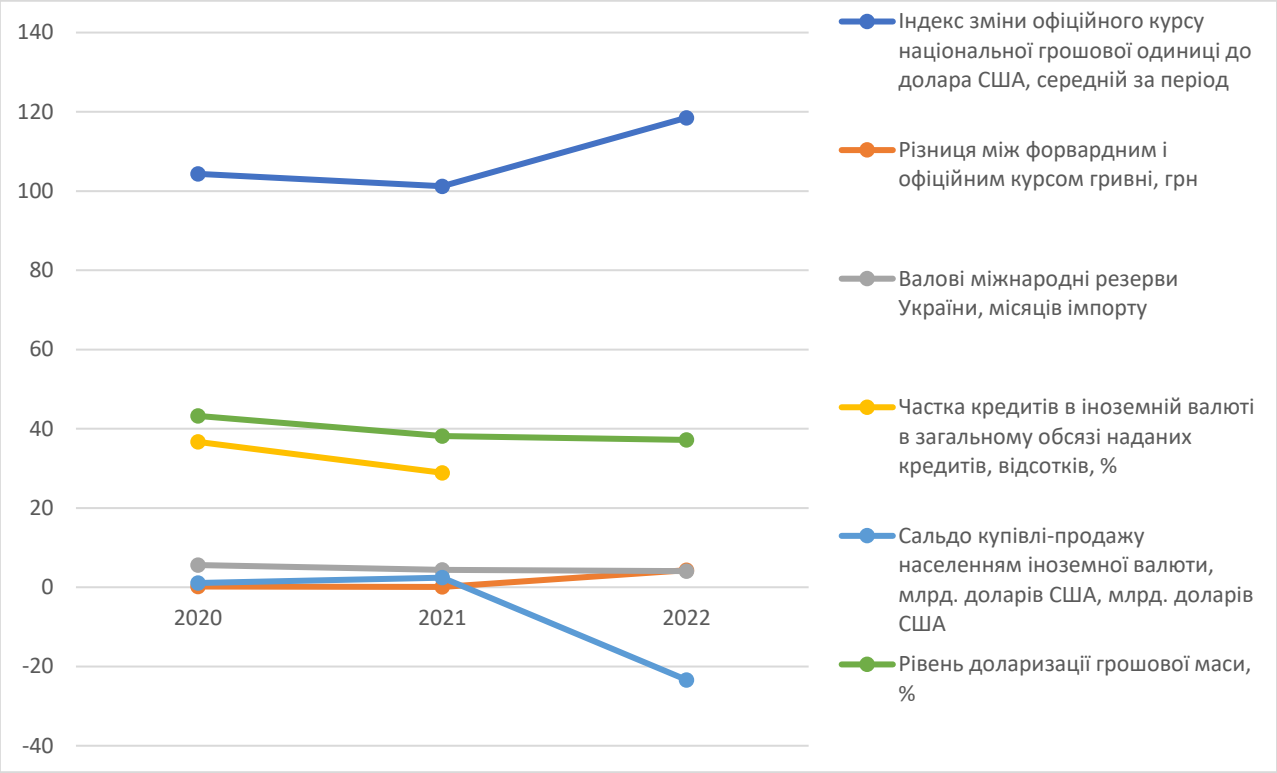

Рис. 2.5 Динаміка індикаторів валютної безпеки України у 2020-2022 рр.

Проаналізуємо інвестиційний сектор фінансової безпеки. В Україні інвестиційна безпека розуміється як стан забезпечення захисту інвестиційних вкладень та підтримка активізації інвестиційних процесів з метою забезпечення сталого економічного росту, підвищення життєвого рівня і конкурентоспроможності національної економіки. Наведемо прорахунок її індикаторів в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Індикатори інвестиційної безпеки України за 2020-2022 роки, %

Індикатор	Рік		
	2020	2021	2022
Обсяг прямих іноземних інвестицій до ВВП	-0,56	3,34	0,60
Обсяг капітальних інвестицій до ВВП	0,08	0,09	н/д
Розмір економіки України у світовому ВВП	0,18	0,20	0,14
Приплив прямих іноземних інвестицій до кількості мешканців, дол.	-20,71	160,75	20,33

Джерело: побудовано автором за даними [9, 62, 33, 45].

Ключовим показником інвестиційної безпеки країни вважається співвідношення обсягу прямих іноземних інвестицій (ППІ) до внутрішнього валового продукту (ВВП). У 2020 році цей показник показав значне зниження, занурившись до мінус 868 мільйонів доларів. Проте у наступному році ситуація покращилася, і показник зріс до 3,34%, що значно вище відзначеного 0,6% у 2022 році. Це падіння можна пов'язати з масштабним вторгненням, що призвело до ускладнення інвестиційного середовища. Відсоток участі України у світовому ВВП досяг піку в 2021 році, склавши 0,20%, але зазнав падіння наступного року, вказуючи на спад економічної активності. Індикатор ППІ на душу населення не досяг нормативних показників у зазначений період, з найвищим рівнем у 2021 році у 160,75 доларів на особу, і найнижчим у 2020 році, що відображає негативний притік ППІ. Такі умови вимагають поліпшення інвестиційного клімату, особливо в умовах військового конфлікту.

Підсумовуючи складемо графік динаміки показників інвестиційної безпеки (рис. 2.6).

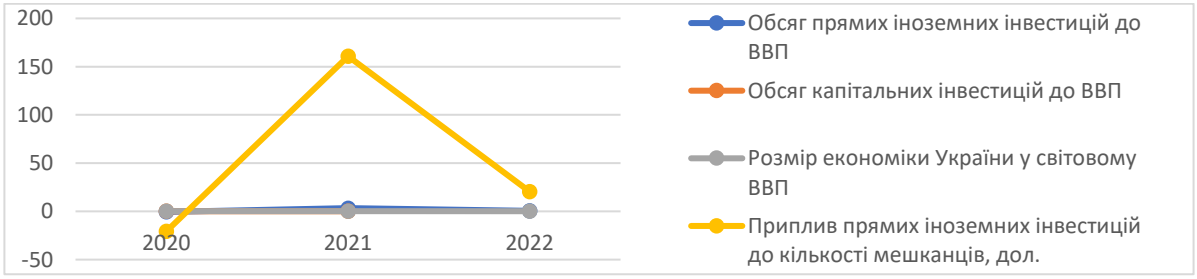

Рис. 2.6 Динаміка індикаторів інвестиційної безпеки України у 2020-2022 рр.

Наступний важливий компонент у цьому контексті – це банківська безпека. Використовуючи дані, опубліковані Національним банком України, ми зосереджували увагу на різних факторах, які безпосередньо впливають на індикатори банківської безпеки. Варто зазначити, що будь-які зміни у цих факторах, навіть мінімальні, можуть призвести до серйозних наслідків для загальної оцінки стану фінансової безпеки, як це відображено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Індикатори фінансової безпеки банківського сектору за 2020-2022 рр.

Індикатор	Рік		
	2020	2021	2022
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	41,00	30,02	33,63
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	167,18	151,28	118,28
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	37,41	36,37	35,12
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	2,15	2,78	16,74
Рентабельність активів, %	2,44	4,09	1,02
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов’язань, %	89,13	89,36	88,80
Частка активів п’яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	61,01	55,41	59,85

Джерело: побудовано автором за даними [21, 35, 52, 68].

У банківській сфері, частка простроченої заборгованості по кредитах на фоні загального обсягу кредитування, хоч і має тенденцію до зменшення, в контексті інвестиційної безпеки виступає як чинник, що знижує інвестиційний потенціал, через від’ємний зворотній зв’язок з інтегральною оцінкою безпеки. Щодо співвідношення кредитів та депозитів у іноземній валюті, ідеальне значення має бути близьким до 100%. Відхилення від цього рівня вважається небезпечним. У 2022 році цей показник діяв як дестимулятор рівня безпеки. Також, оптимальний рівень іноземного капіталу в статутному капіталі банків повинен становити 20-25%. В аналізованому періоді цей показник значно перевищив верхню межу, досягнувши 35,12% у 2022 році. Індикатор співвідношення довгострокових кредитів до депозитів у 2022 році також був

дуже низьким, становивши 16,74 рази, що вказує на вкрай низький рівень безпеки.

Рівень рентабельності активів, ідеальний коли він становить 1–1,5%, у 2022 році вписався в цей оптимальний діапазон. Щодо відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, воно варіювалось від задовільних до оптимальних рівнів протягом аналізованого періоду, з безпекою в діапазоні 80–100%, що вказує на високий рівень безпеки. Частка активів п'яти найбільших банків у загальній сумі активів банківської системи не повинна перевищувати 50%. Проте, у 2022 році цей показник досяг критичного рівня, збільшившись до 59,85%, що становить серйозну загрозу для фінансової безпеки українських банків.

Підсумовуючи проаналізоване складемо графік динаміки показників банківського сектору (рис. 2.7).

Рис. 2.7 Динаміка індикаторів банківської безпеки України у 2020-2022 рр.

Безпека небанківського фінансового сектору – це наявність таких правових, організаційних, фінансових умов, що дозволяють забезпечувати законну реалізацію фінансових інтересів без виникнення протиріч з інтересами інших суб'єктів, взаємин різних форм власності, стійко функціонувати й протистояти реальній і потенційній внутрішній і зовнішній загрозам та впливам [54, с.52]. Вона включає в себе безпеку страхового ринку та безпеку ринку

фінансових послуг [4, с. 921]. Розрахунок небанківського сектору фінансової безпеки наведемо в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Індикатори безпеки небанківського фінансового сектору за 2020-2022 рр.

Індикатор	Рік		
	2020	2021	2022
Рівень проникнення страхування, %	1,5	1,4	1,02
Рівень капіталізації лістингових компаній, %	0,6	0,2	0,09
Рівень стабільності індексу Першої фондової торговельної системи, кількість критичних відхилень (- 10%)	0	0	0
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	21,3	15,0	19,37

Джерело: побудовано автором за даними [55, 57].

З таблиці 2.9 можемо зробити висновок, що індикатори, відповідно до рівня проникнення страхування, перебувають у небезпечних та критичних зонах. У глобальному масштабі, страховий сектор, поряд з банківським, відзначається значним розвитком у більшості країн. Проте, в контексті внутрішнього страхового ринку спостерігаються деякі негативні тенденції, які впливають на його розвиток. Рівень проникнення страхування мав чітку тенденцію до зниження, а щільність страхування збільшилася за рахунок природного зменшення населення, що призводить до скорочення інвестиційного потенціалу страховиків [66, с. 2019]. Графік динаміки індикаторів небанківського фінансового сектору зображено на рис. 2.8.

Рис. 2.8 Динаміка індикаторів безпеки небанківського фінансового сектору України у 2020-2022 рр.

Таким чином, ми змогли проаналізувати кожен сегмент фінансової безпеки України, оцінити їх показники та охарактеризувати ті чи інші їх властивості. Фінансова безпека України за період 2020-2022 років була зазначена високим рівнем викликів та невизначеності, викликаних як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

У 2020 році, початок пандемії COVID-19 істотно вплинув на фінансову стабільність України. Уряд вжив низку карантинних заходів, які призвели до зменшення економічної активності. Це в свою чергу спричинило падіння доходів бізнесу і збільшення фіскального дефіциту. Для стабілізації ситуації уряд запровадив антикризові програми підтримки економіки, а Національний банк України здійснив ряд заходів для забезпечення ліквідності банківської системи.

У 2021 році ситуація почала поступово стабілізуватися, економіка України відновлювала зростання після глибокої рецесії. Однак, цей рік також був відзначений зростанням зовнішньої невизначеності, зокрема через загострення геополітичних напружень на кордонах України. Це викликало занепокоєння серед інвесторів і вплинуло на фінансові ринки.

У 2022 році фінансова безпека України зазнала значних випробувань у зв'язку з військовою агресією російської федерації. Цей конфлікт спричинив серйозні втрати для економіки, викликавши масштабні руйнування інфраструктури та зміщення значної частини населення. Уряд України і міжнародні партнери вжили низку заходів для забезпечення фінансової підтримки країни, включаючи фінансову допомогу, кредити та гранти.

Загалом, аналізований період 2020-2022 років виявив ряд серйозних фінансових викликів для України, зумовлених військовим конфліктом та його наслідками. Фінансова безпека України була під значним тиском, що вимагало від уряду гнучкої та ефективної реакції на швидко змінні умови. Значне зростання боргового навантаження, прискорення інфляції, збільшення частки непрацюючих кредитів, а також зниження обсягів кредитування в реальному секторі економіки – це фактори, що суттєво підвищують фінансові ризики для держави і вимагають відповідних заходів щодо їх мінімізації та управління.

2.2. Ризики погіршення фінансової безпеки України

В умовах глобалізації та зростання міжнародної інтеграції, фінансова безпека України набуває особливої актуальності. Це питання стоїть на перехресті національних інтересів та зовнішніх викликів, включаючи вплив міжнародних фінансових організацій, що вносять свій вклад у економіку країни, але й мають потенціал впливати на її фінансову політику. Це ставить під загрозу фінансову незалежність України, що є критично важливим аспектом її економічного суверенітету.

Забезпечення фінансової безпеки України включає захист національних фінансових інтересів та підтримку високого рівня фінансової стабільності. Це передбачає не тільки відповідне регулювання та управління ризиками в фінансовій сфері, але й активну роботу на міжнародному рівні для захисту національних інтересів у контексті змінюваної глобальної фінансової архітектури.

Перш за все, варто охарактеризувати взаємозв'язок між поняттями ризику, загроз та небезпек контексті забезпечення фінансової безпеки держави. Наведемо її за допомогою схеми (рис. 2.9).

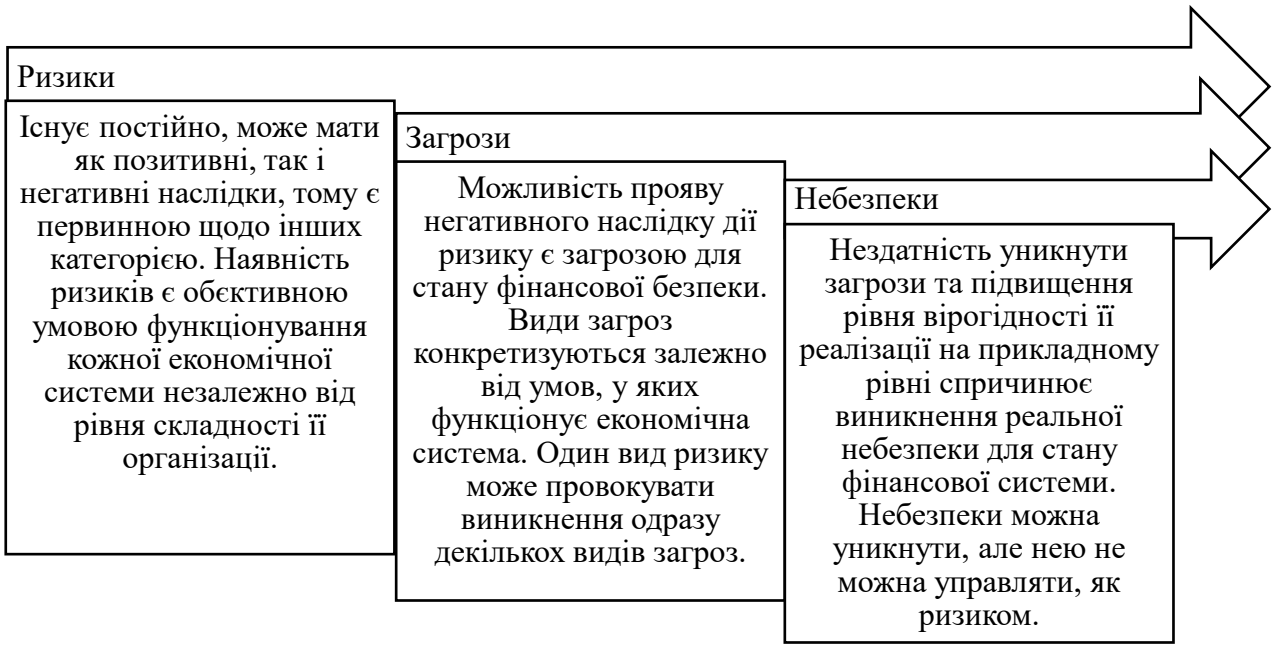

Рис. 2.9 Взаємозв'язок між поняттями ризику, загроз та небезпеку контексті забезпечення фінансової безпеки держави

Джерело: побудовано автором за даними [47, с. 37].

Фінансова безпека України в період останніх років зіткнулася з рядом викликів, що мають як внутрішнє, так і зовнішнє походження. Найбільш значними з цих викликів є економічні, політичні, зовнішні та внутрішні ризики.

Економічна нестабільність в Україні включає такі аспекти, як інфляція, коливання валютного курсу, зростання зовнішнього боргу та зниження внутрішнього валового продукту. Ці фактори створюють невизначеність для бізнесу і можуть знижувати інвестиційну привабливість країни, що призводить до втрати іноземних інвестицій та зростання фіскального дефіциту. Політичні ризики включають потенційну зміну уряду, законодавчі зміни, що впливають на економічну політику, та міжнародні конфлікти. Нестабільна політична обстановка може призводити до зниження довіри з боку інвесторів та створювати додаткові перешкоди для економічного розвитку.

Зовнішні ризики охоплюють глобальну економічну нестабільність, зміни у міжнародному регулюванні, торговельні війни, та геополітичні конфлікти. Як частина світової економіки, Україна є чутливою до таких зовнішніх шоків, що можуть суттєво впливати на її фінансову стабільність. Внутрішні ризики зосереджені навколо проблем корупції, неефективності уряду та слабкого правосуддя. Ці проблеми підривають економічний розвиток, зменшують прозорість управління та обмежують доступ до міжнародних фінансових ринків.

Фінансова безпека є ключовим елементом економічної безпеки країни, яка входить у систему національної безпеки. Вона взаємопов’язана з іншими аспектами економічної безпеки, такими як макроекономічна стабільність, соціальні показники, демографічні тенденції, виробнича діяльність, енергетична незалежність, продовольча безпека, зовнішньоекономічні зв’язки, а також інвестиційні та інноваційні процеси. Фінансова система країни грає основоположну роль у формуванні ресурсів, необхідних для підтримки безпеки цих секторів, підкреслюючи важливість укріплення фінансової безпеки. В той же час, стан фінансової безпеки в країні є важливим індикатором ефективності державної політики та загального стану соціально-економічного розвитку.

Як уже відомо, фінансова безпека має такі складові як безпека у бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, у податковій сфері, у сфері фінансів реального сектору економіки, безпека у банківській сфері та безпека валютного ринку, безпека у сфері фондового ринку, а також у сфері небанківського фінансового сектору. Охарактеризуємо коротко по кожній з ній відповідні ризики, які є небезпечними у тій чи іншій сфері (рис. 2.10). Також в додатку Е наведена карта ризиків фінансового сектору 2020-2022рр..

Рис. 2.10 Ризики у забезпеченні фінансової безпеки України

Джерело: побудовано автором за даними [69, с.134].

За думкою експертів, загрози фінансовій безпеці проявляються у порушенні стабільності її компонентів. Проблеми фінансової безпеки стають гострішими під час фінансових криз, на національному та глобальному рівнях, через звуження фінансових ринків та зростання конкуренції за обмежені ресурси. Особливо виразно це видно в умовах російсько-українського конфлікту.

Основними показниками фінансової безпеки України є бюджетний дефіцит, розмір держборгу та обсяг міжнародних резервів. Попри зниження доходів до початку війни через пандемію, фінансова безпека була на задовільному рівні, а громадяни мали кошти для задоволення базових потреб. Війна поглиблює фінансові проблеми, підвищуючи ризик зниження економічної активності на 35%, як прогнозує Міжнародний валютний фонд. Втрати людських життів, руйнування інфраструктури, торговельні перешкоди та велика кількість біженців спричиняють це [71].

У зв’язку з доходами державного бюджету України, існує серйозна проблема їхнього фінансування. Відповідно до експертних оцінок, воєнні дії відбуваються на території, яка забезпечувала близько 60% ВВП країни. Це призвело до зупинки багатьох підприємств і масового безробіття. Згідно з опитуванням національного агентства «Рейтинг», серед українців, які працювали до війни, 53% втратили роботу або тимчасово не працюють; 22% продовжують працювати звичайно; 21% працюють віддалено або частково; і лише 2% знайшли нову роботу.

Україна підтримується золотовалютними резервами, але війна вимагає значних фінансових витрат, особливо для підтримки армії та забезпечення основних потреб мільйонів безробітних громадян. З 2014 року, коли розпочалася російська агресія, динаміка золотовалютних резервів значно змінилася (рис. 2.11). За даними на 28 лютого 2022 року, вони зменшилися на 3388.09 млн доларів США, або на 10,95% у порівнянні з кінцем 2021 року. Враховуючи ситуацію, збереження цих резервів є важливим, а українській владі слід активно звертатися до західних партнерів за гуманітарною підтримкою, враховуючи, що Україна захищає не лише власні кордони, але й європейську безпеку.

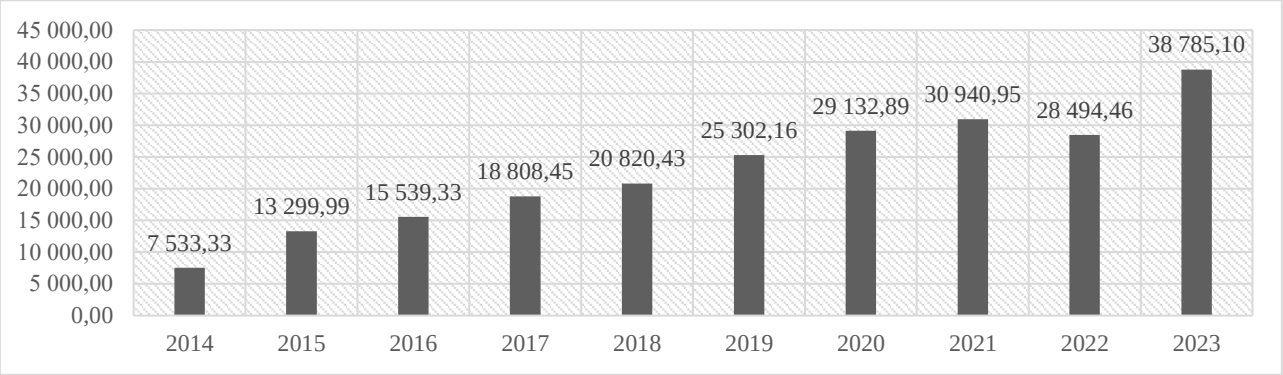

Рис. 2.11Динаміка золотовалютних резервів України за 2014-2023 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [29].

Одним із ключових показників, що впливає на фінансову стабільність України, є відношення загального державного боргу до валового внутрішнього продукту (ВВП). У 2021 році цей показник покращився: хоча держборг України збільшився на 4,7% порівняно з 2020 роком, ВВП країни зріс на значні 30,2%. В результаті, відсоток держборгу від ВВП скоротився з 60,8% у 2020 році до 48,9% у 2021 році (рис. 2.12).

Незважаючи на воєнний стан, Україна продовжує виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. З початку війни на обслуговування державного боргу вже було спрямовано 342 мільйони доларів, а також погашено кредит на суму 100,5 мільйонів доларів, отриманий від Центрального банку Швеції.

Рис. 2.12 Порівняння державного боргу і ВВП України за 2014-2023 рр., млн. грн.

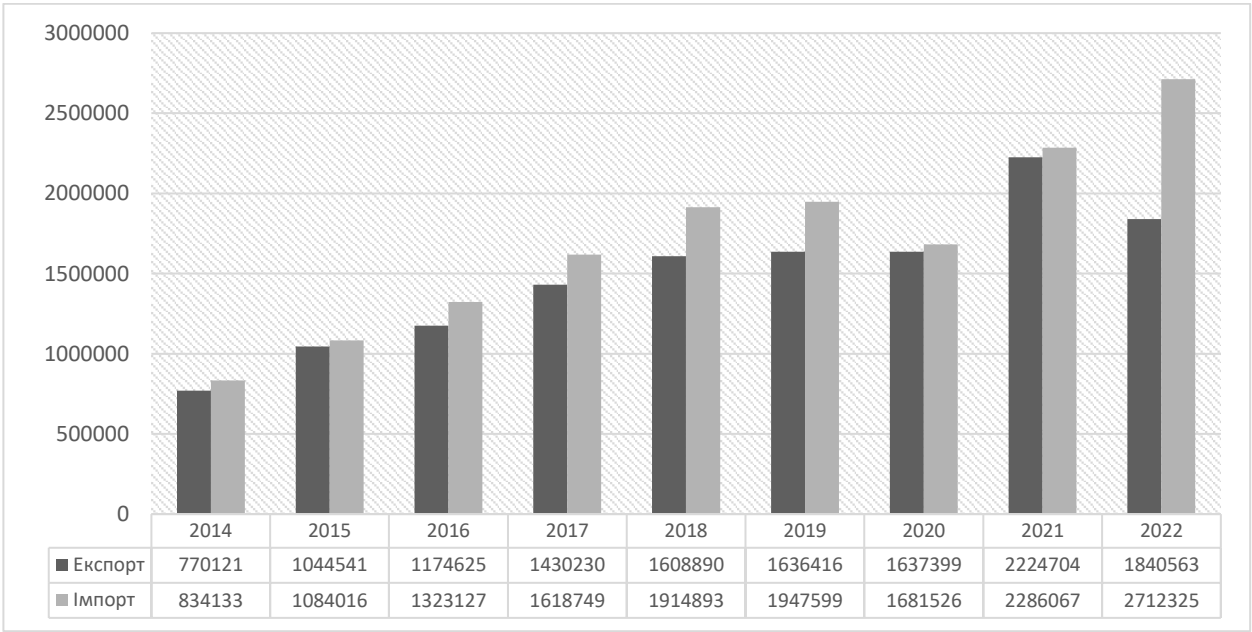
Джерело: побудовано автором за даними [9, 18].

За період з 2014 до 2022 року експорт товарів та послуг з України показав стабільне зростання. Він стартував з менш ніж 800 тисяч у 2014 році і збільшився до майже 1840 тисяч у 2022 році. Паралельно, імпорт в Україну також збільшувався, але його темпи були більш високими порівняно з експортом, що особливо помітно в останньому році аналізованого періоду, де імпорт перевищив 2700 тисяч (рис. 2.13).

Спочатку, у 2014 році, експорт та імпорт майже збалансувалися, але згодом імпорт почав зростати швидше, що призвело до формування торгового дефіциту. Цей дефіцит став виразнішим до 2022 року, коли розрив між імпортом і експортом значно збільшився.

Таке зростання імпорту може бути зумовлене рядом причин, включаючи зміни у світових цінах, коливання валютних курсів та інші глобальні економічні фактори. Також, війна на території України могла вплинути на внутрішнє виробництво та логістику, що, в свою чергу, відобразилося на підвищенні обсягів імпорту.

Ці динамічні зміни в торгівлі можуть свідчити про адаптацію економіки до нових умов, зміну в торговельних шляхах та стратегіях, а також про необхідність України реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Експорт	770121	1044541	1174625	1430230	1608890	1636416	1637399	2224704	1840563
Імпорт	834133	1084016	1323127	1618749	1914893	1947599	1681526	2286067	2712325

Рис. 2.13 Динаміка експорту та імпорту України за 2014-2022 рр., млн. грн.

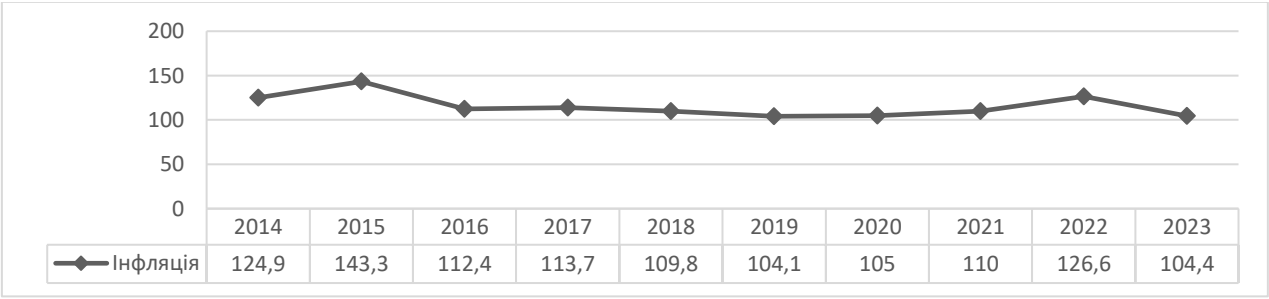
Джерело: побудовано автором за даними [22].

Аналізуючи тенденції в експорті та імпорті України з 2014 по 2022 рік, виявляється кілька факторів, які можуть становити загрозу для фінансової безпеки країни. Швидке зростання імпорту порівняно з експортом може призвести до збільшення торгового дефіциту, що підвищує потребу в зовнішньому фінансуванні та збільшує зовнішній борг, створюючи тиск на національну валюту і потенційно знижуючи фінансову самостійність держави. Така динаміка може зробити економіку вразливою до глобальних економічних шоків, включаючи цінові коливання на світових ринках та інші торговельні перепони.

Крім того, збільшення вартості імпорту може спричинити інфляційний тиск, особливо якщо ціни на світових ринках зростають. Політична та економічна нестабільність, поглиблена воєнними діями та геополітичною напруженістю, може негативно впливати на інвестиційний клімат і загальне економічне зростання. Тісна інтеграція в глобальну економіку також робить Україну більш чутливою до зовнішніх фінансових криз.

Для протидії цим ризикам потрібно не лише ретельне спостереження за ринковою ситуацією, а й розробка стратегій, що зміцнюють фінансову стабільність, вирівнюють торговельний баланс та диверсифікують джерела доходу країни.

На рис. 2.14 зображено графік, демонструє динаміку інфляції в Україні з 2014 по 2023 роки. За цими даними, можна спостерігати значні коливання інфляції, що можуть мати різні причини, включаючи економічні, політичні події та макроекономічні тенденції.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Інфляція	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105	110	126,6	104,4

Рис. 2.14 Динаміка індексу інфляції в Україні за 2014-2022 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [31].

У 2014 році інфляція була дуже високою – 124.9%, що зазвичай асоціюється з економічною нестабільністю. Наступного року спостерігаємо пік до 143.3%, що може свідчити про подальше погіршення економічного становища. Однак з 2016 року починається тенденція до зниження інфляції, яка продовжується до 2019 року, з невеликим збільшенням у 2020 році, можливо через пандемію COVID-19. У 2021 році ми бачимо знову зростання до 110%, і далі ще більший стрибок у 2022 році до 126.6%, що може бути пов'язано з економічними наслідками конфлікту в Україні та пов'язаними з ним санкціями, а також загальносвітовими інфляційними тенденціями. У 2023 році ми бачимо зниження до 104.4%, що свідчить про певну стабілізацію.

Такі коливання інфляції несуть ризики для фінансової безпеки країни. Висока інфляція може призвести до девальвації національної валюти, що зменшує заощадження і купівельну спроможність громадян. Це також може спричинити нестабільність інвестиційного клімату, зростання відсоткових ставок, що підвищує вартість кредитів для бізнесу та фізичних осіб, що потенційно може сповільнити економічне зростання. Зростання вартості життя може привести до зниження життєвого рівня, особливо якщо зростання заробітної плати не встигає за інфляцією. І, нарешті, тривалі періоди високої інфляції можуть призвести до соціальних заворушень, коли громадяни протестують проти підвищення вартості життя та падіння економічних умов.

Для більш глибокого аналізу необхідно враховувати інші економічні показники, державну політику, міжнародні економічні умови та геополітичні події, які можуть впливати на інфляцію. Фінансові ризики та характеристика індикаторів стану фінансової безпеки в залежності від її складових наведена в додатку Ж.

Л. Гаряга визначає ряд ризиків, які виникають у зв’язку з активізацією процесів цифровізації в економіці, зокрема [8, с. 193]: відсутність очікуваної віддачі від цифровізації, що призводить до проблем у бюджетному плануванні; нестача інвестицій для введення та вдосконалення цифрових фінансових інструментів; неповнота податкового законодавства у контексті визначення та

інкасації податків від суб’єктів, що працюють з цифровими технологіями; підвищений ризик витоку конфіденційної інформації через недостатній захист даних; можливість інформаційних атак та кіберзлочинів, що загрожують стабільності фінансових відносин; ризик шахрайства та незаконного отримання фінансових ресурсів через використання новітніх технологій; можливість помилок у програмному забезпеченні; стратегічні ризики, що випливають із стрімкого розвитку іт сфери та змін умов фінансового бізнесу; ризики, які виникають через державне регулювання фінансових інновацій; збільшення обсягів тіньової економіки, що стимулюється економічною активністю в кіберпросторі; ризик збоїв у роботі складних інформаційних систем; ризик зменшення кількості робочих місць внаслідок автоматизації процесів; ризик створення альтернативних децентралізованих валютних систем та інші.

Нестабільність, яку можуть викликати такі коливання інфляції, впливає на всі аспекти економіки, від домогосподарств до великих корпорацій та уряду. Зростання інфляції може знижувати реальну вартість заробітної плати, що негативно впливає на споживчий попит і може призвести до зниження економічної активності. З іншого боку, дуже низька інфляція або дефляція також може бути проблематичною, оскільки споживачі та бізнеси можуть відкладати покупки та інвестиції, очікуючи на подальше зниження цін, що також може призвести до спаду економічної активності.

Фінансова безпека країни залежить від стабільної і передбачуваної інфляції. Уряд та центральний банк повинні прагнути до політик, які забезпечують макроекономічну стабільність, включаючи контроль інфляції, підтримку стабільності валютного курсу, та ефективне фіскальне регулювання. Моніторинг і аналіз інфляційних тенденцій дозволяє уряду реагувати на економічні виклики швидко та ефективно, мінімізуючи ризики для фінансової безпеки країни та її громадян.

Важливо звернути увагу на загрози фінансовій безпеці України, що виникають через ухилення від сплати податків, особливо через використання офшорних зон, зменшення податкової бази, анонімність фінансових операцій та

відмивання коштів. Це веде до відтоку капіталу та дестабілізації фінансової системи. Американський економіст Дж. Стігліц виокремлює три основні схеми ухилення від податків. Офшорні механізми не лише допомагають ухилятися від сплати податків, але й можуть використовуватись для інвестицій у економіку, показуючи двосторонній характер цих зон. Розробка ефективних контрольних механізмів є ключовою для забезпечення фінансової безпеки. В сучасних умовах, широко застосовуються різні методи мінімізації податків, особливо в сфері ПДВ та мита. Більш детальна інформація про ці загрози та ризики знаходиться в додатку И.

Разом з тим, забезпечення фінансової безпеки країни вимагає створення сприятливих умов для інноваційної трансформації економіки та інтеграції підприємств, що працюють на основі п’ятого та шостого технологічних укладів. Важливим елементом цієї інноваційної трансформації є цифровізація, яка істотно впливає на розвиток державної фінансової системи, зокрема через появу нових видів ризиків у сфері фінансових взаємовідносин.

Сьогодні Web-пехнології, хмарні розрахунки, big-data та їх ведення обліку становлять важливі елементи в процесі цифровізації національної економіки, особливо з огляду на постійне зростання обсягів фінансових даних, які обробляються та зберігаються в електронному форматі [51, с. 97]. Завдяки хмарним обчисленням і обліку можна зберігати та обробляти величезні масиви інформації на зовнішніх серверах і ресурсах, що забезпечує компаніям і організаціям можливість зберігати велику кількість фінансових даних, підвищує швидкість та точність їх обробки, сприяє ефективнішому управлінню та прийняттю обґрунтованих рішень.

Таким чином, в умовах нинішніх реалій, які склалися в Україні, основними ризиками для фінансової безпеки держави є:

– втрата податкових надходжень державного та місцевих бюджетів через звуження податкової бази та накопичення податкового боргу. Більше половини всіх податкових платежів знаходяться під загрозою через військові дії та інтенсивне переміщення населення;

– вичерпання можливості сплати великих авансових бюджетних сум наперед, що може призвести до подальшого зменшення надходжень бюджетних коштів у майбутньому;

– неспроможність ефективно працювати органам податкової та митної служби і повноцінно виконувати свої функціональні обов'язки на значній частині території через існуючі ризики та загрози;

– підвищення рівня бюджетного дефіциту;

– зростання державного та гарантованого державою боргу України та збільшення витрат на його обслуговування;

– зменшення обсягів міжнародних резервів через суттєве скорочення експорту, що обмежує вхід іноземної валюти в країну;

– зростання інфляції внаслідок зменшення обсягів промислового виробництва, падіння обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та проблеми з логістикою;

– зменшення ресурсної бази банків через вилучення коштів до запитання та строкових вкладів населення і коштів юридичних осіб;

– збитковість банківської системи, спричинена зниженням доходів від кредитної діяльності та іншої операційної діяльності [72].

Загалом, ці ризики створюють складний ландшафт для фінансової безпеки України, вимагаючи від уряду та фінансових інституцій країни гнучкості та адаптивності для ефективного реагування на швидко змінні умови. Розробка стратегій мінімізації цих ризиків та зміцнення фінансової стабільності є ключовим завданням для забезпечення довгострокової стійкості економіки України.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Фінансова безпека означає стан, в якому забезпечена захищеність державних інтересів, що включає ефективну роботу систем у сфері бюджету, податків, грошей, кредитування, валюти та банківської діяльності. Це також передбачає збалансоване співвідношення між внутрішнім та зовнішнім боргом України, стабільність національної валюти, економічний розвиток та вчасне виконання державою своїх фінансових обов'язків.

Згідно з Закону України «Про національну безпеку України», прийнятим 21 червня 2018 року, державна політика у галузі національної безпеки та оборони базується на підтримці безпеки у військовій, зовнішньополітичній, загальнодержавній, економічній, інформаційній, екологічній та кібернетичній сферах [59]. Економічна безпека, яка є важливою частиною національної безпеки, впливає на обороноздатність держави, її військові можливості та, відповідно, на захист національних інтересів та соціальний захист населення.

Фінансова безпека, як ключова складова економічної безпеки, охоплює різні галузі економіки та забезпечує грошовий обіг. Її зміст та структура різноманітні, але серед основних елементів фінансової безпеки держави виокремлюють бюджетну, боргову, монетарну, валютну, інвестиційну, банківську безпеку та безпеку небанківського фінансового сектору, включаючи страхові та фондові ринки. Фінансова безпека є комплексною, складною категорією, що включає взаємопов'язані елементи, такі як суб'єкти, об'єкти, принципи, напрями, національні інтереси у фінансовій сфері, внутрішні та зовнішні загрози, а також методи їхнього усунення.

Механізм забезпечення фінансової безпеки є комплексом організаційних та інституційно-правових заходів, спрямованих на виявлення, запобігання та усунення загроз фінансової системи. Цей процес включає три ключові елементи [70, с. 126]:

– моніторинг економіки та фінансів для виявлення та прогнозування потенційних загроз.

– встановлення порогових показників фінансових та соціально-економічних індикаторів, перевищення яких може спровокувати нестабільність або кризу.

– розробка та втілення заходів для запобігання, нейтралізації та усунення загроз фінансовій безпеці країни.

Діяльність держави щодо забезпечення фінансової безпеки в Україні наведено схематично в додатку К.

На сьогоднішній день в Україні, яка переживає вже другий рік військового конфлікту, гостро стоїть питання збільшення загроз фінансовій безпеці країни. Ці загрози є сукупністю реальних і потенційних факторів, що негативно впливають на фінансову стабільність, включаючи значне зниження ВВП, проблеми у формуванні та розподілі державних фондів, нестабільність банківської системи, девальвацію національної валюти та ризик дефолту по державних боргах, а також зростання «тіньової» економіки. Такі загрози стають особливо актуальними під час фінансових криз, як на національному рівні, так і в контексті глобальних змін, коли відбувається стиснення фінансових ринків і зростає конкуренція за обмежені ресурси.

Стратегія економічної безпеки України до 2025 року, затверджена президентським указом від 11 серпня 2021 року № 347/2021, включає аналіз основних внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці країни [60]. Значний вплив на фінансову ситуацію в Україні мала тривала гібридна війна, що почалася у 2014 році, криза, спричинена пандемією COVID-19, а в останні часи – широкомасштабна військова агресія російської федерації. Ці події кардинально змінили стан країни та її фінансову систему, змінили пріоритети фінансового планування, і це виходить за рамки чисто фінансової політики, впливаючи на всі аспекти національної безпеки не лише України, а й усього світового співтовариства.

Треба підкреслити, що в умовах пандемії та поширення цифрових технологій, на фінансову безпеку України найбільше впливають такі фактори як кіберзлочинність, накопичення проблем з платежами, падіння ліквідності банків,

збільшення бюджетного дефіциту, та скорочення обсягу іноземних інвестицій. Для ефективного протистояння цим загрозам необхідно розробити та впровадити профілактичні заходи, а також нову комплексну стратегію виявлення та боротьби з негативними впливами на фінансову безпеку країни.

Війна призводить до руйнувань у всіх аспектах української інфраструктури, включаючи військову, транспортну, енергетичну, промислову та житлову. Її негативний вплив поширюється не тільки на Україну, але й на міжнародний рівень, внаслідок чого відбувається зниження глобального економічного зростання, скорочення міжнародної торгівлі, а також збільшення загроз світовій фінансовій стабільності через російську військову агресію.

В умовах військового стану, забезпечення фінансової безпеки України вимагає спрямування зусиль уряду, фінансових і банківських структур на створення умов для стабілізації фінансової системи, забезпечення економічного зростання та національної безпеки, що важливо для збереження цілісності та ідентичності України.

Ключовими напрямками підсилення фінансової безпеки країни мають стати вдосконалення податкової системи, збалансування бюджетної політики з акцентом на обороноздатності та соціальному захисті, активізація кредитування, вдосконалення боргової політики та зниження інфляції.

Для подолання впливу війни на національну та глобальну економіку важливі зусилля всього міжнародного співтовариства, спрямовані на припинення воєнних дій в Україні, створення фондів для відновлення української економіки, вирівнювання критичних аспектів національної безпеки та забезпечення політичної стабільності.

В результаті, для підвищення фінансової стабільності України, пропонується впровадити наступний план дій [54, с. 61]:

1) Реформа бюджетної системи: Це передбачає науково обґрунтоване вдосконалення бюджетних стратегій та координацію дій на всіх рівнях – державному, місцевому та в контексті міжбюджетних відносин. Основна мета – підвищити ефективність бюджетних витрат та скоротити зовнішній борг.

2) Оптимізація монетарної політики: Політика повинна сприяти економічному розвитку, включаючи лібералізацію грошово-кредитної політики, вирішення проблеми дефіциту платіжних засобів та досягнення балансу між грошовим і товарним ринками.

3) Поліпшення валютної політики: Зменшення залежності економіки від іноземної валюти, підтримка національної грошової одиниці та оптимізація структури золотовалютних резервів, зокрема збільшення частки золота.

4) Розвиток фондового ринку: Створення національної біржі, яка відповідатиме стандартам ЄС і інтегруватиметься у світовий фінансовий ринок, а також формування єдиного центрального депозитарію, що враховує міжнародний досвід.

5) Реформування страхового ринку: Створення гарантійного фонду для страхових виплат, впровадження міжнародних стандартів управління для страхових компаній, а також вдосконалення системи оподаткування страхових операцій і перестрахування.

Таким чином, у контексті динамічних світових економічних процесів, зміцнення фінансової безпеки України вимагає комплексного підходу та впровадження стратегічних напрямів. Ці напрями повинні охоплювати реформування внутрішніх фінансових систем, оптимізацію державного регулювання, підвищення прозорості фінансових операцій та ефективне використання інноваційних фінансових технологій.

Першочергово необхідно зосередитися на розбудові надійної банківської системи, яка є основою для стабілізації макроекономічного середовища. Це передбачає підвищення капіталізації банків, зміцнення банківського нагляду, та розробку ефективних механізмів відновлення банківської діяльності у разі кризових явищ.

Другим важливим напрямом є модернізація податкової системи з метою мінімізації тіньової економіки та збільшення надходжень до державного бюджету. Це включає в себе удосконалення податкового законодавства,

збільшення ефективності податкового адміністрування, та впровадження стимулів для легалізації доходів.

Третій напрямок полягає в активізації використання фінансових інновацій, зокрема в сфері цифрових технологій. Це передбачає підтримку розвитку фінтех-стартапів, впровадження блокчейн технологій для забезпечення прозорості фінансових транзакцій та розробку національних цифрових валют для оптимізації платіжних систем.

Четвертий напрямок пов'язаний із забезпеченням енергетичної незалежності, що безпосередньо впливає на фінансову стійкість країни. Це включає в себе розробку та впровадження програм енергоефективності, диверсифікацію джерел енергопостачання та розвиток відновлювальної енергетики.

П'ятим напрямком є розвиток внутрішнього ринку з метою стимулювання економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників. Це передбачає заходи з підтримки малого та середнього бізнесу, реалізації промислової політики, спрямованої на розвиток високотехнологічних галузей, та залучення інвестицій в пріоритетні сектори економіки.

Шостий напрямок включає в себе забезпечення соціальної стабільності через розробку та впровадження ефективних соціальних програм, спрямованих на зниження рівня бідності, забезпечення гідного рівня життя, та створення умов для розвитку людського капіталу.

Сьомий напрямок пов'язаний із вдосконаленням законодавчої та нормативної бази з метою забезпечення прозорості та відповідності фінансових регулювань світовим стандартам, що включає антикорупційні заходи, зміцнення правового поля для захисту інвесторів та забезпечення прав інтелектуальної власності.

Восьмий напрямок стосується посилення міжнародної інтеграції економіки України шляхом розширення мережі торговельних угод, активізації

співпраці з міжнародними фінансовими інституціями, та участі в міжнародних економічних проектах.

Останнім, але не менш важливим, є дев’ятий напрямок – підвищення рівня фінансової освіти населення, що сприятиме формуванню відповідального ставлення до власних фінансів, зростанню фінансової грамотності та як результат – зниженню фінансових ризиків на особистому та національному рівнях.

Реалізація зазначених стратегічних напрямів вимагає скоординованих зусиль уряду, приватного сектору та міжнародної спільноти, а також гнучкого підходу до адаптації національної економіки до швидкозмінних умов глобалізованого світу.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження фінансової безпеки України можемо зробити наступні висновки:

1. Фінансова безпека забезпечує захист від фінансових ризиків і загроз, таких як інфляція та фінансові кризи, та включає здатність протистояти економічним викликам, підтримуючи стабільність та стійкість фінансової системи. Її основні завдання полягають у моніторингу і регулюванні фінансових операцій, захисті вкладників та інвесторів, забезпеченні фінансової стабільності держави і запобіганні кризам.

2. Фінансова безпека держави залежить від багатьох факторів, які впливають на її стан і стабільність. Економічні аспекти, як-от інфляція, бюджетні дефіцити та стан валютних резервів, визначають економічну основу фінансової безпеки. Політичні рішення та стабільність впливають на управління фінансами. Геополітичні фактори, такі як міжнародні відносини та глобальні конфлікти, впливають на торгівлю та інвестиції. Соціальні зміни впливають на витрати на соціальні програми. Технологічні та екологічні фактори також мають значення. Розуміння цих факторів допомагає формувати ефективну політику фінансової безпеки.

3. Основними фінансовим методами та показниками є аналіз бюджету, макроекономічний аналіз, аналіз фінансової системи та зовнішньоекономічної діяльності, а також моніторинг глобальних ризиків. Фінансовими показниками при цьому виступають ВВП, рівень інфляції, державний бюджет, державний борг, рівень безробіття, рівень золотовалютних резервів, курс національної валюти, показники фінансового ринку.

4. Україна стикається зі значними проблемами у фінансовій безпеці через низький рівень її фінансової стабільності, спричинений воєнними подіями та економічними труднощами у всіх секторах. Зростання обсягу державного боргу України від 2020 до 2022 року до рівня 82,6% ВВП свідчить про те, що країна була змушена брати позики для фінансування воєнних дій та вирішення

соціальних проблем, а це може має негативні наслідки для економіки в майбутньому. Також інфляція зросла з 105,0% у 2020 році до 126,6% у 2022 році через наслідки війни, знищення підприємств та інші фактори. Крім того, іноземний капітал у банківському секторі знизився, а частка непрацюючих кредитів зросла, перевищуючи максимально допустимі норми. Обсяги кредитування реального сектору також залишаються недостатніми, особливо підкреслюючи необхідність фінансової підтримки для ключових секторів економіки.

5. Основними ризиками для фінансової безпеки України є геополітична нестабільність, поширена корупція, економічна вразливість, фінансові кризи, валютний ризик, глобальні економічні коливання та зростання публічного боргу.

6. Для підвищення фінансової безпеки України необхідно реалізувати низку важливих заходів та шляхів: реформувати податкову систему та зменшити податковий тиск на бізнес; боротися з корупцією та зміцнити антикорупційні інституції; розвивати фінансовий ринок та забезпечити стабільність; диверсифікувати економіку та розвивати інші сектори; підвищувати фінансову грамотність населення; співпрацювати з міжнародними партнерами та організаціями; забезпечувати економічну стабільність та уникати надмірного боргу; заохочувати інвестиції та створювати сприятливий інвестиційний клімат; розвивати інфраструктуру, що покращить конкурентоспроможність країни.

Таким чином, дана робота всебічно аналізує стан і виклики фінансової безпеки України, досліджує різні аспекти фінансової системи, включаючи банківський сектор, валютний ринок, державний борг, бюджетну стабільність та інші ключові показники економічного здоров’я. Робота виявляє потенційні ризики та пропонує шляхи їх мінімізації, зокрема через зміцнення інституційних рамок, поліпшення прозорості фінансових операцій та залучення міжнародного досвіду. Особлива увага приділяється необхідності забезпечення стабільності національної валюти та контролю за зовнішнім боргом. Загалом, робота підкреслює важливість комплексного підходу до фінансової безпеки як ключового фактору економічної стабільності та розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Petyk L. O., Lopushanskyi R. V., Luka P. V. Assessing the Level of Ukraine's Debt Security and the Priority Directions of Its Strengthening. *BisinessInform.* № 11 '2021. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-11_0-pages-357_362.pdf

2. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпечення. *Інвестиції: практика та досвід.* № 17/2021. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf

3. Активи банків України (2008-2023). *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/

4. Архірейська Н.В. Методологічні засади фінансової безпеки держави. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. Випуск 8. 2015. URL: http://global-national.in.ua/archive/8-2015/193.pdf

5. Барановський О. І. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. *Філософія безпеки: монографія*: у 2 т. Т. 1. К.: УБС НБУ, 2014. 831 с.

6. В. Приходько, М. Добровольська, М. Мачкінова, О. Єгорова, П. Копінец, П. Матішак, С. Давиденко, Я. Голоніч та ін. Економіка та економічна безпека держави. *Теорія та практика: Монографічний навчальний посібник.* Ужгород. 2017. 388 с.

7. В.В. Баранова. Безпека небанківського фінансового сектора та її місце у безпеці фінансової системи держави. *Актуальні питання безпеки фінансової системи держави*. Харків, 2014ю. URL: https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/6451e190-bfad-4028-98e3-03a9393a023f/download

8. В.Ю. Чубенко. Вплив криптовалют на фінансову безпеку країни. *Збірник наукових праць Державного податкового університету: електронне наукове*

видання. №1, 2022. URL: https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/dpujournal/article/view/9/1

9. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. *Офіційний сайт Мінфін*. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/

10. Валовий зовнішній борг України. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/

11. Васенко В. К. Механізми та системи забезпечення фінансової безпеки держави. *Актуальні питання безпеки фінансової системи держави*. 2014. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e13d7ebc-472c-4c6b-8b59-e4e2390f44f9/content

12. Ганзюк С. М. Загрози фінансовій безпеці України. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. №38 (2023), 28-33. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14304/1/hanziuk.pdf

13. Гапонюк О.І. Фінансова безпека держави та шляхи її забезпечення. *Вісник Приазовського державного технічного університету.* 2014. Вип. 27

14. Грошово-кредитна та фінансова статистика: Січень 2021 року. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2021-01.pdf?v=6

15. Грошово-кредитна та фінансова статистика: Січень 2022 року. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2022-01.pdf?v=6

16. Грошово-кредитна та фінансова статистика: Січень 2023 року. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2023-01.pdf?v=6

17. Державний борг та гарантований державою борг. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України.* URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg

18. Державний борг України. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/

19. Державний бюджет України. *Офіційний сайт Мінфін. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/*

20. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України.* URL: https://openbudget.gov.ua/

21. Доходи та витрати банків України. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Inc_Exp_Banks_2023-11-01.xlsx

22. Експорт та імпорт України. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/

23. Журавльова І.В. Миколайчук А.Б. Методичний підхід до моделювання фінансової безпеки регіонів України. *БізнесІнформ*. 2012 №6 с.156-159. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2012-6_0-pages-156_159.pdf

24. Заблоцька К.А., Шакірова О.В. Бюджетна безпека як складова фінансової безпеки держави. *Фінансова безпека України на сучасному етапі: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Ірпінь: Університет ДФСУ, 2017. – 325 с. URL: https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%84%D1%96%D0%BD-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0-2017.pdf

25. Заросило В. О. Загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. *Наукові праці МАУП*. 2017, вип. 52(1), с. 17–22. URL: https://library.iapm.edu.ua/Naukovi_vydannya/Naukovi_praci_MAUP/Naukovi_praci_MAUP_52(1-2017)_Yuryd.pdf

26. Зварич М.С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової безпеки домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Випуск 15. Частина 1. 2015. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_15/1/35.pdf

27. Зведений бюджет України. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/

28. Звіт про виконання Програми управління державним боргом за 2020 рік. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України.* URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%96%20%D1%83%D0%B4%D0%B1%202020%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf

29. Золотовалютні резерви України. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/2022/

30. І. В. Журавльов, О. В. Гаврильченко. О. П. Полтініна. Фінанси.Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2017. 330 с.

31. Індекс інфляції в Україні 2023. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/

32. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України*. 2004. Вип. 4 (26). С. 115–120. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/22_2017/4.pdf

33. Капітальні інвестиції. *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz_19.htm

34. Коваленко О. В. Підходи до визначення поняття економічно безпеки підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2016. Вип. 1 (01). URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evzdia_2016_1_65.pdf

35. Кредити, надані депозитними корпораціями. *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xlsx

36. Крутько М.А. Фінансова система України: Законодавче регулювання та правова характеристика. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* Том 33 (72) №1. 2022. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/11.pdf

37. Кубах Т.Г. Сутність фінансової безпеки як складового елементу економічної безпеки держави. *Вісник Української академії банківської справи*. 2007. №2 (23). – С. 46 -50.

38. М. Ф. Аверкина. Методичні засади оцінювання рівня економіко-екологічної безпеки регіону. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Економіка. - 2010. - Вип. 14. - С. 414-420. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2010_14_50

39. Марина А.С., Мирошниченко Г.Б., Шаповал І.А. Валютна безпека україни в умовах реалізації концепції сталого розвитку. *Науковий погляд: економіка та управління*. № 3 (79) / 2022. URL: http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/5086/1/27.pdf

40. Мельник В. І. Роль та значення фінансової безпеки держави для системи економічної безпеки України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». – 2020. – 4. URL: https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-4-5875

41. Міжнародні резерви. *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo

42. Моніторинг актуальних ризиків для фінансової безпеки (24.02 – 7.04.2022 року). *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/monitorynh-aktualnykh-ryzykiv-dlya-finansovoyi-bezpeky-2402-7042022-roku

43. Н. В. Василечко, Т. Г. Васильців. Сутнісні характеристики, ризики та загрози фінансової безпеки держави внаслідок ухилення від сплати податків з використанням офшорних зон. *Ефективна економіка.* URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/182.pdf

44. Наглядова статистика НБУ. *Офіційний сайт Національного Банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist

45. Населення України. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/

46. Національні рахунки. *Офіційний сайт Державної служби статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/

47. Носань Н.С. Актуальні загрози та ризики фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів. *Причорноморські*

економічні студії: Економіка та управління національним господарством. Випуск 40. 2019. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/4689/1/bses_2019_40_8.pdf

48. О. Д. Ладюк. Фінансова безпека: характеристика складників. *Ефективна економіка.* 2016. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280

49. О.М. Колодізєв, А.В. Середіна. Державна система управління фінансовою безпекою україни та правові засади її функціонування. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць.* Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Т.30. – С. 383-398. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/55976/5/Kolodiziev_Derzhavna_systema.pdf

50. Облігації внутрішньої державної позики. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/bonds/

51. Онишко С. В., Чубенко В. Ю. Фінансові небезпеки, спричинені Цифровізацією економіки держави. *Теоретичні засади та практика використання цифрових технологій на фінансовому ринку збірник матеріалів V Науково-практичного семінару для здобувачів вищої освіти і молодих учених 27 квітня 2023 року Електронне видання.* Міністерство фінансів України, Державний податковий університет, факультет фінансів та цифрових технологій, кафедра фінансових ринків та технологій. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. – 104 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1e-hnplmc1-gg3Ul3WL-pVD0ZLIWiL8aa/view

52. Основні показники діяльності банків України. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2022-09-01.xlsx

53. Офіційний курс гривні до іноземних валют (середній за період). *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart?cn%5B%5D=USD&startDate=2022&endDate=2022

54. Петрів М.В. Сучасні загрози фінансової безпеки України. *Фінанси, митна та податкова справа: збірник наукових праць студентів*. Випуск 6’ 2022. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/STUD_ZBIRNYK_2021-2022-2.pdf#page=61

55. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist

56. Полторак А. С., Тусова Н. О. Напрями удосконалення методичного інструментарію оцінки стану фінансової безпеки України. *Економічний форум.* 2/2018. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3589/3/324-330_1.pdf

57. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Мінекономрозвитку України; Наказ, Рекомендації, Перелік [...] від 29.10.2013 № 1277. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text

58. Про Індекс фінансового стресу. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/fsi

59. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *База даних «Законодавство України»/ВР України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

60. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України; Стратегія від 11.08.2021 № 347/2021. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text

61. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 15.08.2012 № 569-р. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text

62. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/

63. Результати валютних інтервенцій НБУ. *Офіційний сайт Мінфін.* URL: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/intervention/2022/

64. Ринок облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/ovdp

65. Семеног А.Ю. Хомутенко А.В. Барвінок В.Ю. Сутність та значення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 29. Частина 2. 2018. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/69204/1/Semenog_Finbezpeka.pdf

66. Соломонова Л.В. Сучасний стан фінансово-економічної безпеки як складової національної безпеки України. *Інфраструктура ринку. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит.* Випуск 32. 2019. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/75.pdf

67. Статистика страхового ринку України. *FORINSURER: Форіншурер – журнал про страхування та InsurTech*. URL: https://forinsurer.com/stat

68. Статистика фінансового сектору. *Офіційний сайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms

69. Т. С. Аксьонова. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції: практика та досвід*. № 17/2021. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf

70. Т.Р. Андрієць, О.І. Яковенко. Зміцнення фінансової безпеки держави. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю.* 21 грудня 2020 р. – 21 січня 2021 р. – Полтава: НУПП, 2021. – 135 с. URL: https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/news/2021/02/10/conf-fin-kaf/zbirnik.pdf#page=125

71. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни (19 березня 2022). *Соціологічна група «Рейтинг».* URL:

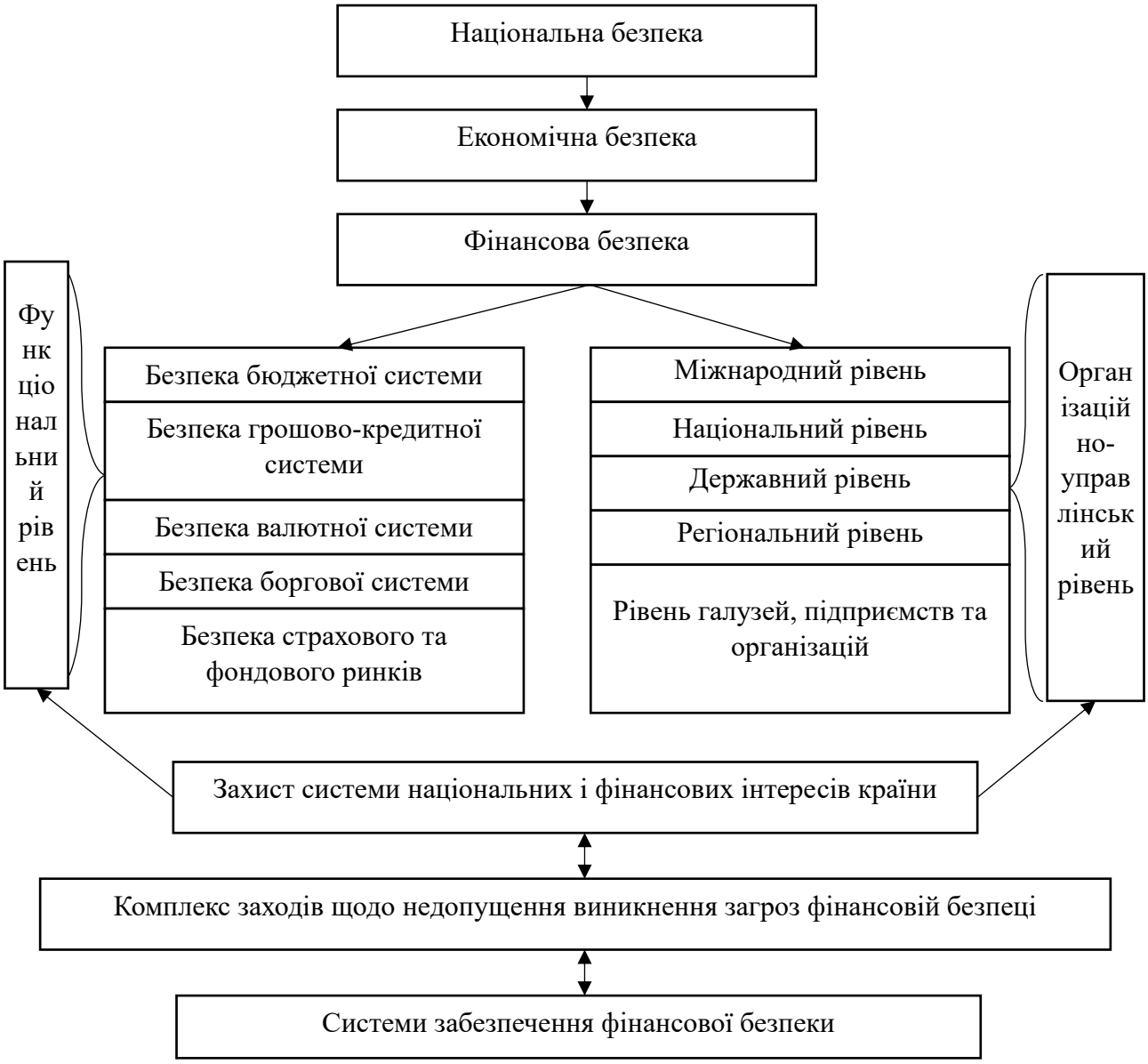
https://ratinggroup.ua/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyy_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voyny_19_marta_2022.html

72. Ю.О. Тимошенко. Фінансові ризики та індикатори стану фінансової безпеки України. Економічні науки. № 7 С. 293. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/5506

ДОДАТКИ

Додаток А

Місце фінансової безпеки в системі національної безпеки

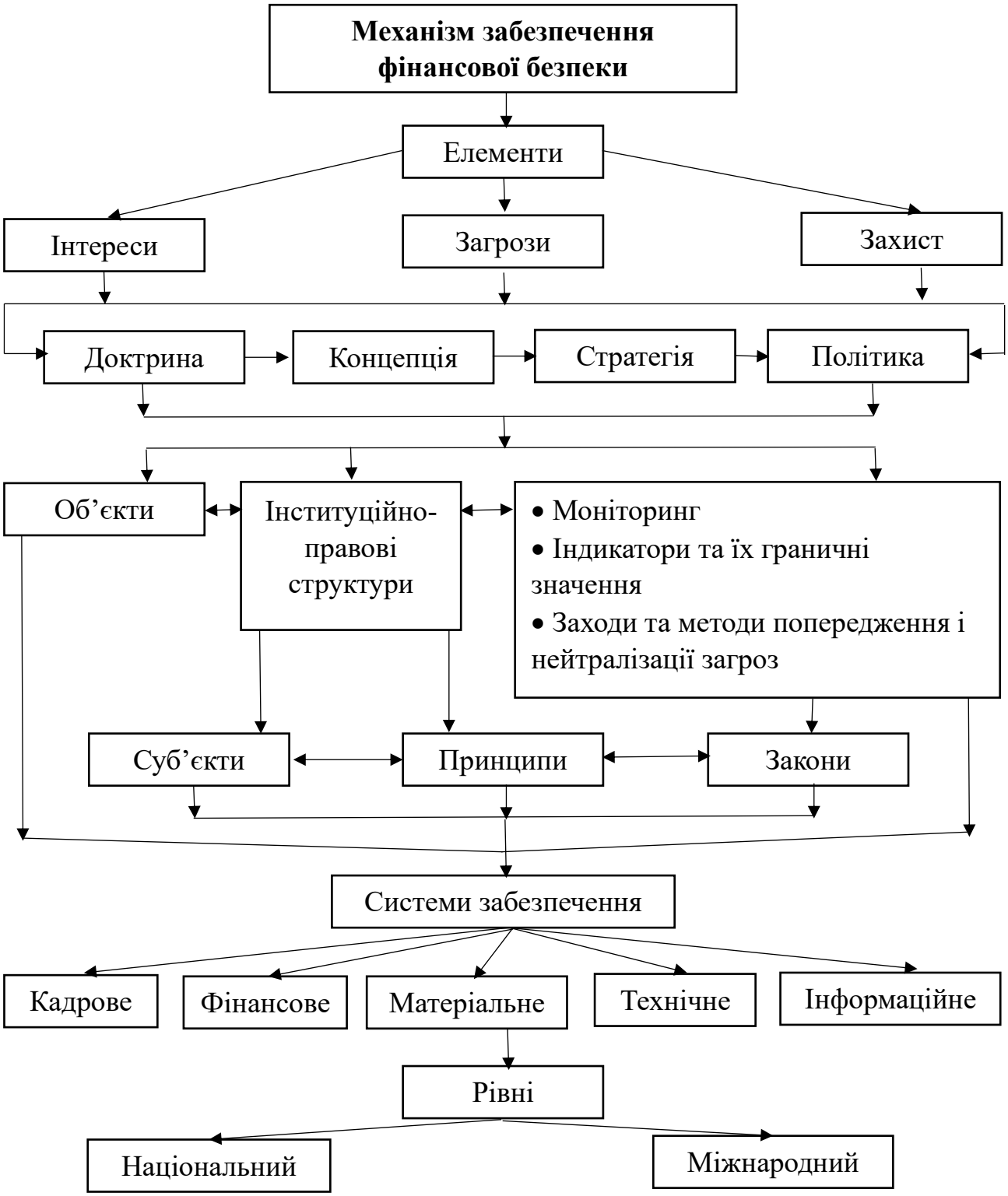
Джерело: побудовано автором за даними [32].

Додаток Б

Джерело: побудовано автором за даними [48].

Додаток В

Джерело: побудовано автором за даними [13, с. 84].

Додаток Г

Ризики у забезпеченні фінансової безпеки України

Безпека у бюджетній сфері

- відволікання значних ресурсів на фінансування невластивих для бюджетного процесу завдань (надання дотацій);

Безпека у сфері управління державним боргом

- збільшення обсягу державного боргу;
- недосконала структура зовнішнього боргу;
- нарощення валового зовнішнього боргу, насамперед боргів банківського та інших секторів економіки.

Безпека у податковій сфері

- виведення фінансового капіталу з України;
- приховування суб'єктами господарювання значних сум доходів від оподаткування («тінізація оподаткування»).

Безпека у сфері фінансів реального сектору економіки

- невідповідність між активами та зобов'язаннями підприємств реального сектору економіки, насамперед базових галузей економіки;
- здійснення спекулятивних операцій із земельними ділянками.

Безпека у банківській сфері

- залежність банківського сектору від зовнішніх джерел запозичень;
- неповернення коштів несумлінними позичальниками у зв'язку із недостатнім захистом прав кредиторів та інвесторів.

Продовження додатку Г

Безпека валютного ринку

- значні коливання курсу гривні;
- високий рівень залежності вітчизняної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків.

Безпека у сфері фондового ринку

- низький рівень його капіталізації і ліквідності;
- низький рівень захисту прав інвесторів;
- недосконалість депозитарної системи;
- недостатня протидія маніпулюванню на ринку цінних паперів.

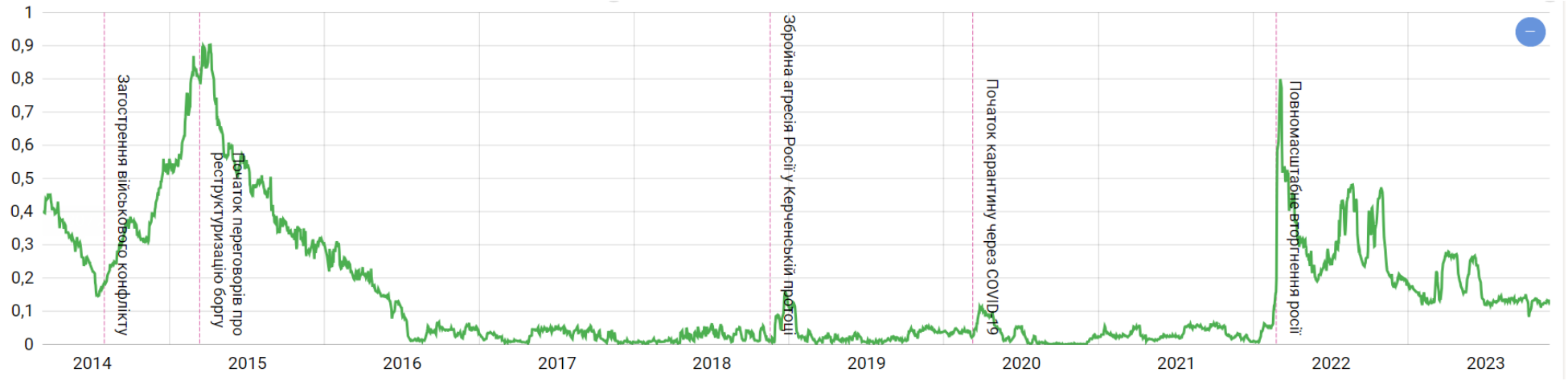
Безпека у сфері небанківського фінансового сектору

- недостатня стійкість, прозорість та конкурентоспроможність небанківського фінансового сектору.

Джерело: побудовано автором за даними [23]

Додаток Д

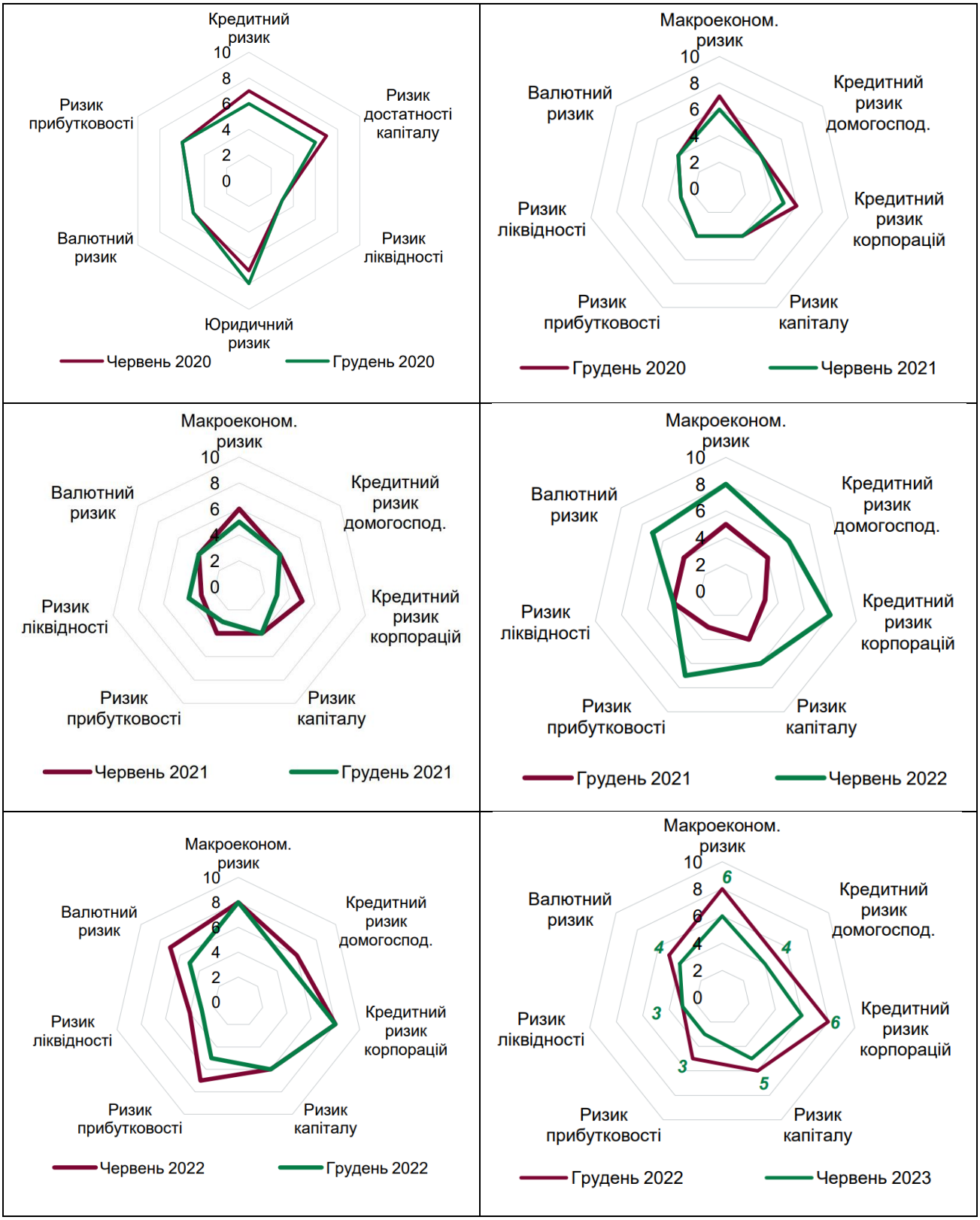
Індекс фінансового стресу за 2014-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [58]

Додаток Е

Карта ризиків банківського сектору

Джерело: побудовано автором за даними [14, 15, 16].

Додаток Ж

Фінансові ризики та характеристика індикаторів стану фінансової безпеки в залежності від її складових

Складові фінансової безпеки	Індикатори стану фінансової безпеки	Тип індикатору (С – стимулятор; Д – дестимулятор; З – змішаний тип)	Характеристичні значення індикатора					Значення вагового коефіцієнта		Ймовірні фінансові ризики
			$x^{C}_{крит}$ / $x^{Д}_{опт}$	$x^{C}_{небезп}$ / $x^{Д}_{здв}$	$x^{C}_{нездв}$ / $x^{Д}_{нездв}$	$x^{C}_{здв}$ / $x^{Д}_{небезп}$	$x^{C}_{опт}$ / $x^{Д}_{крит}$	Для індикаторів стану	Для субіндексів фінансової безпеки	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Банківська безпека	Питома вага заборгованості за кредитами, що є простроченою, в їх загальному обсязі, наданому резидентам вітчизняними банками, %	Д	2	3	4	5	7	0,1510	0,1723	Незадовільна якість кредитного портфелю; збільшення рівня проблемних позик
	Відношення кредитів, отриманих резидентами, до депозитів, отриманих від резидентів депозитними корпораціями в іноземній валюті, %	З	50 / 110	70 / 130	80 / 140	85 / 160	90 / 180	0,1425		Невиправдане збільшення у балансах банків обсягу споживчих кредитів
	Питома вага іноземного капіталу у структурі статутного капіталу банків, %	З	10 / 25	12 / 30	15 / 35	18 / 40	20 / 60	0,1371		Невиправдане збільшення питомої ваги іноземного капіталу у статутному капіталі банків
	Відношення кредитів та депозитів тривалістю понад 1 рік, разів	Д	1	1,2	1,8	2,2	3	0,1487		Переважання довгострокових кредитів над депозитами
	Рентабельність активів, %	З	–1 / 1,5	0 / 2	0 / 2,5	0,5 / 3	1 / 3,5	0,1496		Незадовільна якість кредитного портфелю; суттєві коливання рентабельності активів
	Відношення ліквідних активів банків до їх короткострокових зобов'язань,%	З	0,5 / 1	0,65 / 1,5	0,8 / 1,8	0,85 / 2	1 / 3	0,1359		Порушення оптимальності та обґрунтованості балансу банків
	Питома вага активів 5 найбільших банків України в структурі сукупних активів її банківської системи, %	Д	30	35	40	50	60	0,1351		Монополізація банківської системи окремими банками України

Продовження додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Безпека небанківського фінансового ринку	Відношення валових страхових премій до ВВП (рівень проникнення страхування), %	С	1	2	4	6	8	0,3496	0,1068	Недостатній рівень проникнення страхування
	Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП	З	15 / 90	30 / 105	40 / 120	50 / 140	70 / 150	0,3295		Необґрунтований рівень капіталізації лістингових компаній
	Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи, кількість критичних відхилень (– 10 %)	Д	0	1	2	3	4	0,1278		Зростання рівня волатильності індексу Першої фондової торговельної системи
	Питома вага в надходженнях страхових премій (без урахування страхування життя) страхових премій 3 найбільших страхових компаній, %	Д	10	12	15	20	30	0,1931		Монополізація небанківського фінансового ринку окремими його представниками
Боргова безпека	Відношення державного боргу і гарантованого країною боргу до ВВП, %	Д	20	30	40	50	60	0,2195	0,1746	Зростання обсягів державного боргу, гарантованого державного боргу до економічно небезпечних меж;
	Відношення валового зовнішнього боргу до ВВП, %	Д	40	45	55	60	70	0,2214		Недосконала структура та збільшення валового зовнішнього боргу та інші;
	Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, %	Д	4	5	7	9	11	0,1830		Необґрунтовано висока дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку
	Індекс EMBI + Україна	Д	200	300	500	700	1000	0,1778		Зростання індексу *EMBI* + Україна
	Відношення міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу, %	С	20	36	41	45	50	0,1983		Недосконала структура та збільшення валового зовнішнього боргу
Бюджетна безпека	Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	З	–6 / 3	–5 / 5	–4 / 6	–3 / 8	–2 / 10	0,2671	0,2023	Дефіцит державного бюджету; порушення індикативних прогнозних показників бюджету
	Дефіцит/профіцит бюджетних фондів та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	З	–3 / 0	–2 / 1	–1 / 2	–1 / 3	0 / 5	0,2482		Дефіцит бюджетних фондів та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління; порушення їх індикативних прогнозних показників

Продовження додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Бюджетна безпека	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	З	18 / 28	19 / 30	20 / 33	23 / 35	25 / 37	0,2203	0,2023	Необґрунтованість питомої ваги ВВП, що перерозподіляється через зведений бюджет
	Відношення обсягу платежів з погашення та обслуговування державного боргу до сукупних доходів державного бюджету, %	Д	6	7	10	13	16	0,2644		Збільшення питомої частини доходів державного бюджету, що спрямовується на погашення та обслуговування державного боргу
Валютна безпека	Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США, середній за період	З	90 / 104	94 / 106	95 / 108	95 / 112	97 / 130	0,1775	0,1686	Значні коливання вітчизняної валюти; збільшення рівня інфляції
	Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	З	–1,2 / 0,3	–0,8 / 0,5	–0,5 / 0,8	–0,3 / 1,2	0 / 2,5	0,1505		Збільшення різниці між форвардним та офіційним курсом гривні
	Валові міжнародні резерви країни, місяців імпорту	С	1,5	2	2,5	3	5	0,1801		Зменшення валових міжнародних резервів країни
	Питома вага кредитів в іноземній валюті в їх загальному обсязі, %	Д	20	30	37	45	50	0,1496		Високий рівень використання іноземної валюти
	Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд доларів США	З	–8 / 0	–4 / 5	–3 / 7	–2 / 8	0 / 10	0,1657		Існування суттєвого розриву між обсягами проданої та купленої населенням іноземної валюти
	Рівень доларизації грошової маси, %	Д	15	20	24	27	30	0,1767		Збільшення рівня доларизації грошової маси; значна залежність економіки від кон’юнктури зовнішніх ринків
Грошово-кредитна безпека	Питома вага позабанківських готівкових коштів в загальному обсязі грошової маси, %	Д	20	22	25	30	35	0,1615	0,1753	Збільшення обсягу тіньової економіки; приховування доходів від оподаткування;
	Різниця між рівнем процентних ставок за кредитами, отриманими резидентами, та рівнем процентних ставок за депозитами, що отримані від резидентів депозитними корпораціями, %	З	–1 / 4	0 / 5	1 / 6	2 / 9	3 / 11	0,1697		Зростання різниці між рівнем процентних ставок за кредитами, отриманими резидентами, та рівнем процентних ставок за депозитами, що отримані від резидентів депозитними корпораціями

Продовження додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Грошово-кредитна безпека	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, що надані депозитними корпораціями у гривні, відносно індексу споживчих цін, % пунктів	З	–7 / 5	–3 / 7	–1 / 9	1 / 11	3 / 15	0,1725	0,1753	Необґрунтований рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, що надані депозитними корпораціями у гривні, відносно індексу споживчих цін
	Питома вага у загальному обсязі кредитів, отриманих резидентами, споживчих кредитів, що отримані домогосподарствами	З	1 / 9	2 / 12	3 / 15	4 / 18	5 / 21	0,1523		Зростання питомої ваги кредитів, отриманих домогосподарствами в їх сукупному обсязі
	Питома вага у загальному обсязі кредитів (скорегованому на курсову різницю) кредитів тривалістю понад 1 рік, відсотків	С	25	30	40	50	60	0,1697		Зменшення обсягу довгострокових кредитів в їх загальному обсязі
	Обсяг вивезення за межі країни фінансових ресурсів, млрд доларів США	Д	1	2	5	10	15	0,1743		Збільшення обсягу виведення капіталів з України, міграції капіталів

Джерело: побудовано автором за даними [8, с. 6].

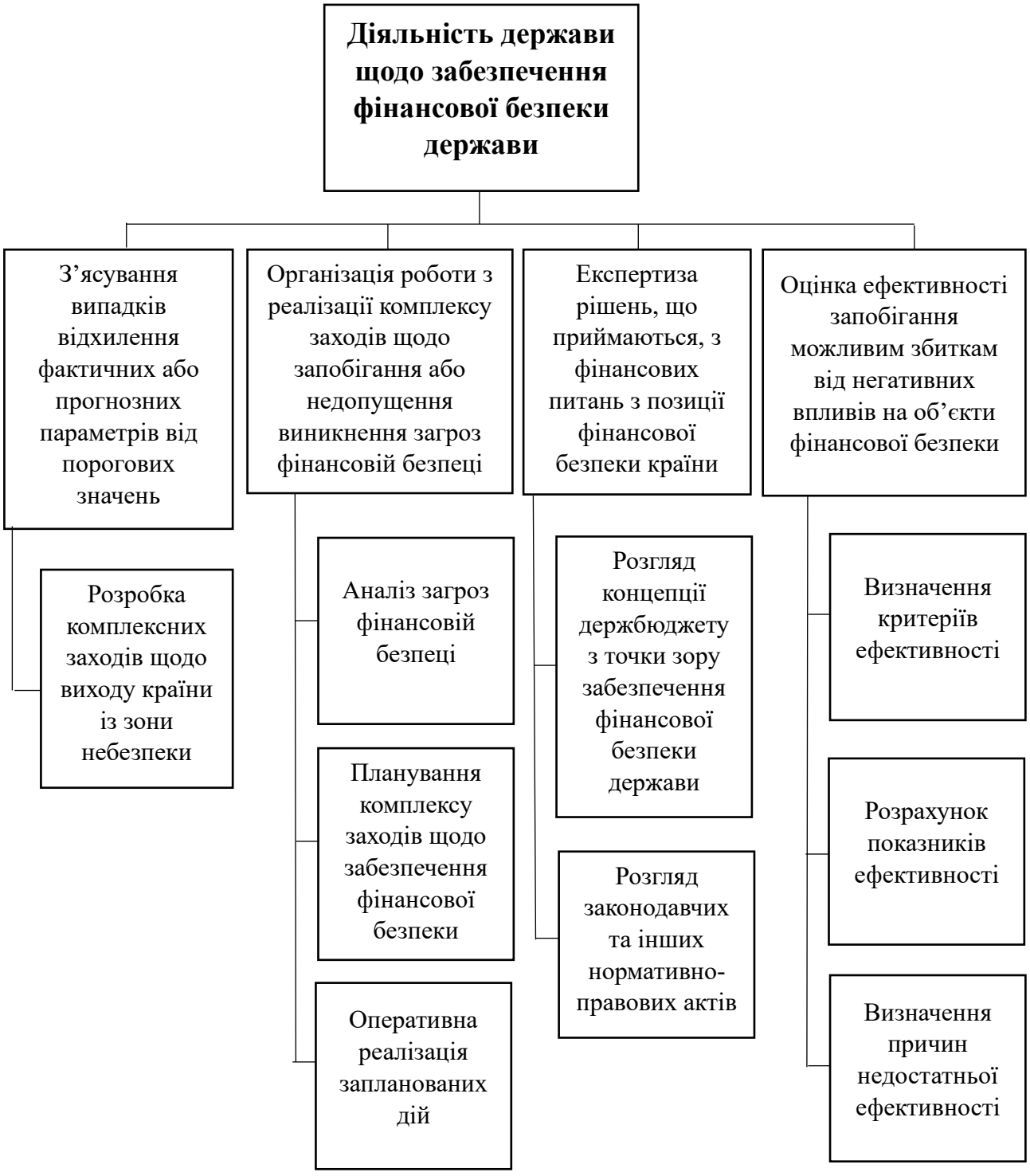
Додаток И

Склад і структура загроз фінансовій безпеці внаслідок ухилення від сплати податків з використанням офшорних зон

Джерело: побудовано автором за даними [42]

Додаток К

Джерело: побудовано автором за даними [49, с. 12]

Відгук керівника випускної кваліфікаційної роботи
на тему «Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення в Україні»
Родзін Діани Олегівни

Несприятлива макроекономічна та політична ситуація в країні у поєднанні із перманентним накопиченням боргових проблем у минулі періоди посилюють актуальність проблеми забезпечення фінансової безпеки України в умовах сьогодення. Стан та ступінь розвиненості фінансової системи країни визначається перш за все рівнем захищеності від теперішніх та прогнозованих загроз та викликів – тобто економічною стійкістю держави та рівнем фінансової безпеки. Демографічна криза, зменшення довіри іноземних інвесторів, масов виведення інвестиційного капіталу, втрата контролю над частиною території України – основні причини, що пригнічують економічну активність та стають чинниками зниження доходів держави та рівня фінансової безпеки в цілому. Такі стагнаційні явища змушують уряд та владу невідкладно вживати нових заходів щодо перегляду та внесення змін в фінансову політику держави. Оцінка таких заходів, а також перманентний контроль за індикаторами фінансової безпеки створюють передумови для підбору адекватних заходів та шляхів її зміцнення та відновлення. Саме таким аспектам присвячено дипломну (магістерську) кваліфікаційну роботу Родзін Д. О.

Робота містить три розділи. Перший розділ присвячено дослідженню теоретичних аспектів забезпечення фінансової безпеки.

У другому розділі здійснено оцінку індикаторів фінансової безпеки України.

Третій розділ роботи присвячений виокремленню шляхів зміцнення фінансової безпеки України.

Здобувачка вищої освіти Родзін Д. О. працювала згідно графіку.

Робота виконана самостійно, в повному обсязі у відповідності до чинних вимог, рекомендується до захисту з оцінкою «відмінно».

Керівник випускної кваліфікаційної роботи _____Ю. Вергелюк

Висновок кафедри про випускну кваліфікаційну роботу

Випускна кваліфікаційна робота здобувачки вищої освіти Родзін Д. О. після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «____» _____ 202 №___ допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу
здобувачки вищої освіти Родзін Діани Олегівни
на тему «Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення в Україні»

Актуальність теми. Сучасні економічні реалії переконливо свідчать, що перспективи, темпи та загальний вектор напряму соціально-економічного прогресу національних господарств значною мірою залежить від стану сформованості фінансової безпеки держави. Пошук шляхів її зміцнення це першочергове завдання держави задля збереження її фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, певний рівень фінансової незалежності, стабільність і стійкість фінансової системи країни в умовах впливу дестабілізуючих факторів, зокрема війни.

Наукова новизна полягає у виявлених, на основі проведеного аналізу, проблемах та загрозах фінансовій безпеці держави та рекомендованих шляхах їх подолання, що у загальному результаті призведе до покращення та зміцнення державних існуючих позицій.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. Проведений аналіз свідчить про вагому роботу при опрацюванні теоретичного матеріалу, так як у повному обсязі розкрито наукове підґрунтя для подальшого пошуку. Ілюстративний та табличний матеріал надають змогу об'єктивно оцінити сучасний стан фінансової безпеки країни та проаналізувати його. На основі попереднього матеріалу виявлено ряд недоліків та рекомендовано шляхи для їх подолання.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, організації, установи, МФУ. Сформовані висновки та надані рекомендації щодо зміцнення фінансової безпеки держави носять практичну цінність та, вцілому, можуть бути використані для подальшої практичної реалізації.

Наявність недоліків. Суттєвих недоліків, які б вплинули на цінність, практичне і наукове значення роботи не виявлено.

Загальний висновок і оцінка роботи. Дана робота виконана на актуальну тему, носить теоретичне, аналітичне та практичне значення і має ряд рекомендацій які можуть сприяти фінансовій безпеці держави та пошуку нових шляхів її зміцнення.

Оцінка рецензента «5, відмінно».

Рецензент: Богріновцева Л. М., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту

Державна служба статистики України. Національна академія статистики, обліку та аудиту. Ідентифікаційний код 0162. Фінансово-економічний факультет. м. Київ

Л.М. Богріновцева

Підпис, МП

«28» 12 2023 р.